

КНИГАРЬ

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО
ПИСЬМЕНСТВА

ТОВАРИСТВО „ЧАС“ У КИЇВІ

- 1918.

Ч. ВОСЬМЕ

Ц. 1 КАРБ. 40 КОП.

КВІТЕНЬ

Handwritten signature in blue ink, possibly reading 'Л. Ш.' or similar.

Приймається передплата на 1918 р. на щоденну газету

НОВА РАДА.

Газета політична, економічна і літературна
виходить щодня, окрім понеділків і днів, після великих свят.

Передплата на 3 міс.—18 руб. на 2 міс.—12 руб. на 1 міс.—6 руб.

Адреса редакції і контори: Київ, Інститутська, 22, телефон 64—80.

Редактор *А. Ніковський.*

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК,

український місячник літератури, науки й громадського життя.

Редакція і контора: Київ, В.-Підвальна № 36, пом. 8. Телефон 60—27.

П. редплата: від 1-го липня до кінця 1917 р.—10 руб. Річні передплатники „Проміня“ доплачують 3 руб. Окрема книга накладною платою 2 р. 28 к.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1917—18 ШКІЛЬНИЙ РІК
на загально-педагогічний журнал для школи і семі-

Вільна Українська Школа

Видає т-во „Українська Школа“ під спільною редакцією С. Русової, Ю. Сірого, Я. Чепіги і С. Чернасенка.
Журнал виходитиме щомісяця, (крім двох літніх місяців), починаючи з вересня с. р.

Передплата на рік—12 руб., на пів-року—7 руб.

Тимчасова адреса: Київ, Володимирська 42, клуб „Родина“.

За Редакцію відповідає С. Чернасенко.

Зміст 8-го числа „Книгара“. *Д. Дорошенко.*—Ів. Сем. Нечуй Левицький.
С. Єфремов.—3 доби шукання *Проф. М. Бурачев.*—„Малюйте діти!“—Критика і бі-
бліографія. Одділи: I. Історія.—II. Публіцистика.—III. Економіка.—IV. Агітаційні
видання.—V. Красне письменство.—VI. Педагогіка і школа.—VII. Видання для
дітей.—VIII. Інформаційні видання.—IX. Часописи.—X. Поезії.—XI. Музика.—
Видавнича хроніка.—Літературне життя (звістки та чутки).—Нові книжки (497—610).
Оповідки.

Жнигарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА.

Київ.

Рік видання другий.

Квітень, 1918 р.

Число 8-е.

Виходить що-місяця.

Ів. Сем. Жечуй-Левицький.

Стаття Д. Дорошенка.

Ім'я Жечуй-Левицького говорить теперішньому поколінню далеко менше, ніж поколінням 70, 80 і 90-х років, тих часів, коли його писання були кращими зразками художньої прози української, коли ними зачитувалися і по них училися любити український народ, українське слово, українське письменство. То були часи, коли для української молоді, для тієї, що доходила свідомости по невеличких шкільних гуртках і громадах, „Микола Джеря“ або „Хмари“ Левицького мали таке ж значіння, як для російської молоді „Наканунъ“ або „Отцы и дѣти“ Тургенева. Для тих поколінь Левицький був непохитним літературним авторитетом, і не один з починаючих письменників звертався за порадою до ветерана української літератури, і той ніколи не одмовляв їм прихильній пораді, у теплому слові. Проф. М. Грушевський згадує в своїй автобіографії, як він у 1884 році, тоді ще учень Тифліської гімназії, вислав до Левицького „транспорт своїх проб пера“, вчитавши адресу письменника в „Очеркахъ історіи української літератури“ проф. Н. Петрова, і захочений письменником взявся до дальшої праці над виробленням своєї мови й белетристичної манери.

Бойове, актуальне значіння писань Левицького, коли він одгукувався на питання життя й малював такі його сторони, які могли захоплювати й хвилювати,—ми-

нулося вже давно. Але їх художнє й культурно-історичне значіння лишиться на завжди. Ніхто бо инший з українських письменників не дав у своїх творах такої широкої панорами українського життя з усім багатством побутового малюнку й тинювих фігур, на протязі кількох десятків літ, панорами, обвіяної теплою любовію, як це зробив покійний Левицький. Йому заслужено належить слава творця українського соціального роману й деякі історики літератури, користуючись з найбільш звичних і зрозумілих аналогій, люблять порівнювати його з славним російським романістом Іваном Тургенєвим.

В одній з перших своїх повістей Левицький, малюючи тяжку науку української дитини в казенній московській школі, говорять про шкідливий вплив чуже-національної школи на наш народ. „Московська школа на нашій Україні багато одрізняла кращих людей од свого народу, од свого племя, од сім'ї, од батька й матері. А знов народ дуже одрізнув сам себе од панів, од вчених українців, і косим оком споглядав на них. Межи ними виконана велика безодня! І потрібно великої, великої праці не одного генія, щоб засипати ту провалину, почату ляхами, скінчену москалями, щоб звязати те, що порвала наша недбайливість та стидка українська байдужність, та лежача недобачливість.“¹⁾

¹⁾ „Причепа“, ст. 279.

Покійний письменник на протязі рівно півстоліття, як умів, скільки ставало в його снаги й хисту, працював, щоб хоч трохи ту безодню засипати. Вололіючи тільки одною зброєю—художнім словом, проте старався він уживати цю зброю на всіх ділянках культурного життя, звертаючись і до літературної полеміки в обороні прав рідної культури, і до популярного писання, і до складання граматики, роблячи це до останніх часів, коли вже тремтюча рука ледве вдержувала перо. Розуміється, літературна слава Левицького полягає в його художніх писаннях, бо тут виявився його справжній хист, тут тільки знайшла свій вияв його влада поета-художника з серцем чуйним як до краси життя, так і до його аномалій. Одже тепер, коли ми над свіжою могилою цього чистого серцем письменника-патріота підводимо короткий підрахунок його півстолітньої праці, до-речи згадати ту формулу просвітньої місії покійного письменника, яку накреслив більш тридцяти років тому проф. Петров, тоді, як Левицький був у росцвіті свого талану й творчості. Згадуючи ту велику безодню, котру викопали історичні обставини на Україні між народом і інтелігенцією, він приписує Левицькому таке завдання, таку програму праці: „Засипати ту безодню, що відділяє простий український народ від привелейованих станів, становить завдання нашого автора, котрий, бажаючи його сповнити, зображує сумні соціальні умови життя простого українського народу. Автор виставляє ті світлі риси морального обличчя народнього, котрі видно навіть з-під кори зовнішніх невідрадних обставин побуту, і віщим словом белетриста-поета карає інтелігентні верстви громадянства, зопсовані впливом московським і польським. Таким способом головне завдання письменника, що прямує до морального об'єднання всіх верств українців на народніх основах, поділяється на два окремих завдання, це-то на репродукцію минулого в художніх картинах і на зображення шляхетсько-польського й московського впливу на українське життя“.²⁾

Левицький виступив на літературному полі тоді, коли в нашому письменстві майже неподільно панували ще традиції основ'янської доби, характернішим зразком котрої були писання Марка-Вовчка з їх романтичним поглядом на народне життя й ідеалізацією кріпацького люду. Рямці укра-

їнської повісти були дуже обмежені й формою й змістом: вона не виходила по за межі оповідання з сільського побуту. Левицький дуже скоро поширив ці межі й почав малювати життя різних верств українського громадянства, торкаючись різних боків його національних і соціально-економічних відносин. Він, як вірно зауважив у свій час Куліш, „перший доторкнувся життя нашого товариського, та тим поклав засновок до романів соціальних.“ Малюючи переважно життя й побут правобережної України, Левицький звернув увагу насамперед на ті пережитки давньої дореформової доби, які залишились там і по скасуванню кріпацтва. Перше його оповідання „Дві московки“, надруковане у львівській „Правді“ 1868 року, одкриває перед нами сторінку своєрідного кріпацтва, яким була довголітня служба в москалях і закріплення на їй салдатських синів, так званих кантоністів. З художнього й психологічного погляду ця повість одразу виявила значний хист молодого автора, що дуже швидко було визнано тодішньою критикою.

Другий твір, повість „Гориславська ніч (Рибалка Панас Круть)“, яка появилася того ж таки 1868 року в тій же „Правді“ малює долю містечкового люду, пригнобленого важкою чиншовою платою й безпомічного супроти жидівського визиску й конкуренції; ця повість показала ще один бік талану Левицького—його уміння яскраво й пластично малювати красу української природи. Вступний розділ повісти, там де автор малює картини берегів Росі, належить безперечно до найкращих описів української природи.

Але найбільшої сили в змалюванні важких соціально-економічних відносин українського селянства, мало поліпшених по суті й після скасування кріпацтва, досяг Левицький в повісти „Микола Джеря“. Натура тверда, простолінійна, з стихійною огидою до всякої неволі й визиску, він не міг миритися з кріпащиною, яка добре далась йому в знаки за найкращих років його життя. Скоштувавши нагаїв після одного різкого протесту проти панського насильства й експлуатації його праці, Джеря, палаючи помстою, підпалює панську економію, а сам тікає спочатку на цукроварню, де стає за робітника, але підпадає знову під такі ж важкі умови визиску, як і на панщині. Тоді він тікає далі, аж на Дністровий лиман, де пристає до бурлацької ватаги рибалок. Та ось касується кріпащина і Джеря може вернутися до своєї рідної Вербівки, до

²⁾ Петров, очерки, ст. 396.

сім'ї, для якої він являється на-пів чужим, бо жінки вже немає в живих, а діти, вирішиши без його, насилу звикли звати його батьком. Але й за нових ніби-то вже вільних порядків. Джеря зустрічається з соціальною несправедливістю, з експлоатацією трудящого люду, тільки що тая експлоатація нові прибирає форми. Джеря починає протестувати проти цих порядків з таким самим завзяттям, як колись боровся з панщиною, але його стрічає доля всіх подібних активних протестантів: його садовляють у тюрму за те, що він підбурює громаду проти пана, щоб не приставала на несправедливий поділ землі... „От тобі й воля, доводиться сказати Джері,—от тобі й вернувся до господи. І на що було вертатись у цей проклятий край! Будь він тричі проклят од Бога і од людей!“ Хоча Джерю й випустили скоро з тюрми, а прислана з столиці комісія наділила вербівських селян кращою землею, але Джеря зостався завзятим ворогом пана, обминав панський двір десятою вулицею і зарікся навіть заробляти хліб на панському полі... До кінця свого віку Джеря йшов проти панів та жидів.

Різних соціальних болячок сільського життя, яке насліддя давньої кріпаччина й ненормальних відносин навіть по її скасуванні, торкається Левицький і в других своїх повістях та оповіданнях, серед яких талановитішою являється повість „Бурлачка“ (видана вперше у Києві в 1881 році). Автор малює в ній долю сільської дівчини Василяни, спочатку робітниця в панській економії, а потім на фабриці. Різні форми економічної й моральної експлоатації сільської темноти й безпорадності художньо зображує тут Левицький; життя робітників на цукроварнях,—найбільшій галузі української промисловости, уперве в нашій літературі змалював тут Левицький з справжнім реалізмом.

Поруч з малюванням наслідків пережитків кріпаччини в різних формах, от як погане забезпечення селян землею й захищення трудящих од визиску, малює Левицький ще й важкий культурний стан народу, яке результат певної державної системи, збудованої на пануванні привелейованої верстви над трудящою масою й насильному обрусінню українського народу. Цю систему живо зобразив автор у своїй повісті „Причепя“ (про яку спеціально скажемо трохи далі), і хоча він пристосував її до часів іще кріпацьких, але система залишилася й надалі, і од наслідків її терпів український народ ще довгі десятки років.

„Хто з киян не памятає часу перед сева-стопольською війною? То був тяжкий час для України, то було її лихоліття. Простий народ стогнав у тяжкій неволі під панами, мусів мовчати й терпіти, гірше як до Хмельницького. А за кожний стогін його московським звичаєм катовано. Україна забула історичні перекази і не могла наукою дійти до страчених думок. На обох боках Дніпра опинились у чужих порядках, в чужій шкурі, набиралися чужої мови, забували свою. Згинула наука, впала просвіта, зоставшись тільки в схоластичних латинських школах духовних. Університецька наука була тільки азбукою європейської просвіти, обрізаної по казенній мірі. Та наука хотіла повиучувати собі людей на москалів, до війська, до уряду. З українських університетів і других шкіл виходили ті хаптурники, хабарники-урядники, неправедні судді, що правого робили винним, а виноватого—правим, ті консерватори-вчителі й професори, що вертіли історією по московському наказу, ті офіцери—москалі, що забивали свій же народ на закуцях. А народ робив панщину, а поміщики — ляхи й москалі дерли останню шкуру з України, тимчасом, як наші щиро-українці за свою молоду українську ідею сиділи вже в неволі на далекій московській півночі. То був тяжкий час, бодай він не вертався!“³⁾

Духовна самотність наряду, як наслідок цієї системи, низький стан його культури, призвели до того, що на здоровій, здавалось би, основі народнього життя процвітало всяке шкідливе зілля, яке вражає своєю потворністю. Класичні оповідання про двох бабів Параску та Палажку („Не можна бабі Палажці вдержатись на селі“ і „Благословіть бабі Парасці скоростижно вмерти“) дають нам яскраві типи злющих сільських бабів, які втілюють в собі всю темноту й забобонність українського села, які з людини роблять карикатуру на „образ божий“. Такі ж типи жертв деморалізації сільського життя бачимо в оповіданнях „Два приятелі“, „Чортяча спокуса“, „Невинна“. Найяскравіше змалював Левицький тяжкий моральний стан українського села на ґрунті невинної боротьби за існування в оповіданні „Кайдашева сім'я“ (у перше друкованому в „Правді“ 1879 року). Оповідання це заслужило похвали в такого компетентного знавця, як Куліш: в листі до одного з своїх приятелів він пише, що „з великим уподобанням читав Кайда-

3) Причепя, ст. 258—259.

шеву сімью. Що за свіже чуття краси природи і людського серця! Ні, ще наша Мати не вмірає!“.

Ми вже зазначили, що Левицький дуже рано вийшов по за вузькі межі, закреслені до того часу в українській повісті малюванням виключно селянського життя. Життя сільського духовенства на Україні знайшло собі в ньому справжнього художника. У великій повісті „Старосвітські батюшки й матушки“ (друкованій спочатку в „Кіев. Старині“ рос. мовою, а в оригіналі виданій доперва в 1900 році у Києві) Левицький зображує побут сільського духовенства на Україні в першій половині XIX віку, з любовію вимальовуючи образи своїх патріархальних героїв і характерні подробиці стародавнього життя. Критика в свій час зауважила, що в цій повісті автор дає скоріше фотографічну, ніж типову репродукцію життя. Цю увагу мусимо признати справедливою. Коли старосвітське духовенство при всіх своїх негативних рисах було близьке до народу мовою, побутом, то цього не можна сказати за духовенство нових часів, виховане в новій московській школі, одірване од народу, еґотичне, віддане цілком інтересам матеріальної користі й кар'єри. Ці нові типи сільського духовенства змалював Левицький в другій великій повісті „По між ворогами“ (друкувалася вперше в „Зорі“ 1893 року, у нас видана 1899 року).

Одірваність української інтелігенції від народу, як наслідок історичного процесу денационалізації її в польській і московській бік, малюють дві великі повісті Левицького, писані в перший—найкращий—період його письменницької творчості: „Причепи“ (друкувалася вперше в „Правді“ 1869 року, в Києві — у 1901 році) і „Хмари“ (друкувалися в „Правді“ 1873 року, в Києві вийшли в 1875 року). В „Причепі“ автор доторкнувся польсько-українських відносин. Перед нами два світа: польська шляхта й український нарід в особі духовенства. Панство, горде своїм походженням, свідомістю вищої культури, погордою до всього непольського міцно держиться своїх ідеалів—підбити все під свій вплив, старається без перестанку одірвати у противного табору лучші сили, спольщивши їх. Серед цього панства виросло і зміцнилося переконання про високу культурну „місію“ польської жінки. Щоб досягти мети уживалося всяких способів: братання з народом, протекцію, достачання всяких матеріальних вигод священникам за два-три

польських слова—щоб заохотити до польської мови, росповсюдження польських журналів, лесть і похвали, вигравання на чутливій струні пихи й гордощів. Супроти цього всього стоїть польський елемент; він строго демократичний, але інертний і пасивний. Він пасе задніх перед поляками що-до енергії й уміння провадити боротьбу; одірвані од народу вихованням і освітою українці уступають полякам і своєю меншою культурністю, а через те й програють завжди.⁴⁾ Повість визначається справжнім реалізмом й артистичною художністю в змалюванні характерів і побутової обстанови. Уже скоро по її надрукуванню появилася в Познані переклад її на польську мову („Przybłęda“, powieść ukraińska Iana Neczuj. Poznań, 1878).

Паралель до „Причепи“ в пристосованні до відносин російсько-українських уявляє повість „Хмари“, в якій введено життя української інтелігенції 60-х років. Осередком дії взято Київ, почасти малюється й українське село на Полтавщині. В повісті фігурують представники трьох поколінь: старого заможного міщанства київського (Сидір Петрович Сухобрус), інтелігенції 40-х років, яка одержувала освіту в київській Академії (професори Дашкович і Воадвиженський) і університетської молоді 60-х років (Радюк, Кованько й їх товариші). Особливо докладно зупиняється Левицький на змалюванні Київської Академії з її професорами, студентами, що з'їздилися з усіх славянських країв, з її абстрактною наукою. Вихованець цієї Академії професор Дашкович почував свій органічний звязок з рідним народом, але не мав ясного почуття своєї національності, не почував обовязку до рідного народу. Завдавшись думкою створити національну філософію українську, він знявся студіями над філософією західно-європейською, потім звернувся до азійських народів і так ніколи вже й не повернувся до української філософії. Свою дочку він оддав до інституту, де у вихованні не було й натяку на рідний український елемент і де його навпаки трактовано, яко щось вульгарне, мужиче. Представником третього покоління являється студент Радюк, син діда на Полтавщині. Він уже піддав під вплив українського руху 60-х років, під вплив поезії Шевченка, захоплювався піснею народною й етнографією українською. В його думках вставала Україна будучого

⁴⁾ В. Черепин, Кіев. Стар., 1902, II, ст. 126.

часу „гарна як рай, чудова як дівчина першої пори своєї краси, вся засажена садками, виноградом і лісами, вся облита ріками й каналами, з багатими городами й селами. Україна вставала перед ним з своїм гордим, поетичним і добрим народом, багатим і просвіченим, з вольним народом, без усякого ярма на шиї, з своєю мовою в літературі, з своєю наукою й поезією“...⁵⁾ Але Радюк не був здібний до витревалі боротьби за те, щоб ці мрії зробити дійсністю. Він багато говорив, носився з ріжними проектами—то видавання книжок для народу, то заснування недільних шкіл, коли ж почув, що його палкі промови в панських салонах утворюють йому славу небезпечної людини, коли побачив, що вишивані сорочки й смушеві шапки стали лякати місцевих бюрократів, то недовго думаючи, зібравсь і переїхав на службу на Кавказ, де його принаймні ніхто не знав, і де йому не могли поставити на карб його українофільство. Одже й такі „нові“ люде як Радюк, не здібні були до того, щоб заспати історичну безодню між українським народом та його інтелігенцією. Вони виявили себе людьми слова, мрій, планів, але не людьми діла.

Давши в „Хмарах“ широку картину київського життя за старих часів, Левицький не раз іще залюбки вертався до побутових малюнків з життя київського міщанства, наприклад, в комедії „На кожумяках“, добре відомій нашій публіці по театральній переробці М. Старицького під назвою „За двома зайцями“. Тут він дотепно висміяв нову псевдо-цивілізацію, до якої пнялося йдучи за всевладною модою старе міщанство, віддаючи дітей до гансіонів, звідки виходили покручі й піддаючись на гачок усяким пройдисвітам.

Немов утомившись на сумній прозі сучасного життя, спробував раз Левицький полинути фантазією в давньо-минулі часи й утворив поему-казку „Запорозці“, ніби апофеоз козацької України; в цій казці малює він сумну історичну долю України під чужим пануванням; проте основною думкою казки, як завважив один з критиків, є віра в луччу будущину рідного краю, віра в те, що „знов повіє теплий вітер з теплового краю, принесе з хмарами цілющої та живущої води й покропить тою водою землю та людей“⁶⁾.

⁵⁾ Нечуй-Левицький, повісті й оповідання, т. V, ст. 160.

⁶⁾ О. Огоновський. Історія літератури руської, т. III, ст. 613—14.

В нашому нарисі ми далеко не вичерпуємо багаті літературної спадщини покійного письменника. Ми не торкаємось його пізніших повістей з життя народнього й інтелігентського:⁷⁾ в них він обробляє давніші мотиви своїх творів, але вже без попередньої художности й експресій; фарби на його малюнках блідшають, виступає одноманітність і балакучість. Але треба згадати ще за інші форми літературної творчости покійного письменника, за його писання публіцистичні, етнографічні, філологічні й науково-популярні. В „Правді“ 1878 року надрукував він цікаву статтю „Сьогочасне літературне прямування“, в якій дає спробу з'ясувати теорію реалізму, національности й народности в літературі, тих саме принципів, якими кермувався й сам, у своїх белетристичних творах⁸⁾. У відповідь на статтю Пиніна „Особая русская народность“ у „Вѣстнику Европы“ 1890 р. написав Левицький під псевдонімом І. Баштового обширну розправу—„Українство на літературних позовах з Московщиною“ в „Ділі“ 1891 року⁹⁾. Розповівши про національний рух серед недержавних народів, Європи, автор приходить до висновку, що „в Європі тільки латинська раса може прикласти до себе приказку: живи сам і другим давай жити! Про Австрію та про Прусію можна сказати, що там вже инший девіз: живи сам і другим трошечки давай жити! В Росії ще панує такий девіз: живи сам—і нікому иншому не давай жити! Руїнування національностей, руїнування хазливе йде на сході Європи, а найбільше в Росії з великою хазливістю і навіть з любовію, навіть з смаком, наче сим хочуть зробити якийсь історичний великий добровчинок инчим народам“. Національну нетерпимість Великорусів поясняє автор, як виявок расовий, дуже примітивний, схожий з релігійною нетерпимістю давніх народів. Левицький заперечує існування окремого самобутнього культурного типу, який ніби виробився у Великоросії і якого, мовляв, немає на Україні: „великоруська історія не утворила та й не могла утворити ніякого самостійного й самобутнього культурного типа. Великоросія виступила на історичну та культурну арену дуже пізно і приймала

⁷⁾ „Над Чорним морем“, „Зоря“ 1890 р.; „Навіжена“, „Не той став“, „Не однаковими стежками“, „Без пуття“, „Над Чорним морем“ та инш.

⁸⁾ С. Єфремов. Історія укр. письменства, ст. 375.

⁹⁾ Окремо вишло у Львові, 1891 р., ст. 214.

в себе широкий вплив інших готових культур, котрі не дали сформуватись її культурній самобутності і надали її культурі готові чужі форми". Переглянувши основні риси такого старого й безперечно самобутного культурного типу, як китайський, і порівнявши з ними те, що великоруси вважають за прикмети своєї самобутної культури, Левицький знов вертається до свого заперечення оригінальності й самостійності великоруського історичного культурного типу.

Уже на схилі віку Левицький одгукнувся на полеміку між відомим Струве і українськими публіцистами і в журналі „Дніпрові Хвилі“ 1912 року надрукував статтю „Вигадки націоналістів про українців“. У тих же „Дніпрових Хвилях“ умістив він розвідку „Школа повинна бути національна“ (1911, №№ 12—17), угрунтовуючи свої погляди як культурно-історичними аргументами, так і законами психічних процесів. Цікавлючись дуже питаннями мови й особливо дбаючи за чистоту літературної української мови й осуджуючи всякі ухляння в ній од народнього ґрунту, він виступив на прикінці вже свого віку з низкою статей і окремих публікацій („Сьогочасна часописна мова на Україні“, в 1—3 книгах „України“ 1907 р., „Криве дзеркало української мови“, Київ, 1912 р. та ин.). Одійшовши далеко од сучасного життя, вже мало розуміючи його характер і завдання, покійний письменник поруч цілком слухних і справедливих уваг умістив дуже багато дрібязкових і не завжди раціональних причіпок, а навіть і глузувань, що було використано ворожою українству стороною, яка в данному разі залюбки підхопила його уваги, здаючись на авторитет письменника в своїх інтересах.

Такий же характер мала й „Граматика українського язика“ (2 частини, Київ, 1914), застаріла що-до наукового методу й мало придатна для практичного вжитку.

Статті етнографічного й топографічного змісту, роскидані по старих галицьких виданнях, писані цікаво й змістовно, і варто було б тепер пригадати громадянству в нових виданнях¹⁰⁾.

Кінчаючи наш огляд письменницької праці Нечуя-Левицького, мусимо згадати ще його популярно-історичні книжечки, якими він зробив у свій час цінний вклад в нашу

¹⁰⁾ „Мандрівка на українське Підляся“, „В Карпатах“, „Дрегочин та Острог“, „Світогляд українського народу“, „Шевченкова могила“.

популярну літературу¹¹⁾. Взагалі треба сказати, що покійний романіст широко розумів завдання українського письменника і, як вірний вояк на варті, до кінця віку свого служив „народу темному, безбатченку в отчизні“, бажаючи допомогти йому прилучитись до сім'ї вільних освічених народів.

Біографія Івана Семеновича Левицького не виблискує гучними фактами: це було скромне життя працьовника, який увесь свій час, вільний од службової роботи, а в старощах—не зважаючи на слабе здоровля, самотність і навіть злидні—оддавав на служення рідному слову. Родився Левицький 13 листопада 1838 року в містечку Стеблеві, Канівського повіту, де його батько, дід і прадід були священниками. Освіту добув він в Богуславі в Духовній Школі, потім в Київській семінарії і в Київській же Духовній Академії, яку він скінчив 1865 року. У батьковій ще хаті перечитав він історію України Маркевича й Бантиша-Каменського та Літопис Самовидця. В Академії ж прилучився до гурту студентів українців, які виписували „Основу“ й горнулися до тодішнього молодого руху національного. Тоді вже зародилася в Левицького думка писати для „Основи“ оповідання українською мовою, але цей журнал швидко припинився. Вражіння українського побуту й природи, які оточували його змалку, давали матеріял для його художницького ока, для його вражливої й спостережливої влади. Якийсь час по скінченні академії Левицький учителював у Полтаві, де почав писати свою першу повість „Дві Московки“. Але скоро його переведено на службу в Польщу, до Калішської жіночої гімназії. Наука там одбувалася по польському і тільки мову, історію й географію російську викладали по російському; учителем цих предметів як раз і був Левицький. Спочатку все йшло гаразд. Аж ось прийшов наказ, щоб виклад усіх наук в гімназії завести мовою російською. На гімназичній раді директор прочитав цей приказ, і в нього руки дріжали, голос тремтів. Класні дами, вчительки й учителі сиділи, мов громом прибиті, похиливши голови. В декого в очах виступили сльози. Левицький був присутній при цій сцені, і вона назавжди зробила на його

¹¹⁾ Унія і Петро Могила, Київ, 1875; Перші київські князі, К. 1876; Татари і Литва на Україні, К. 1876; Український гетьман Богдан Хмельницький, Львів, 1878; Українські гетьмани Іван Виговський та Юрій Хмельницький, Л. 1879.

гнітюче вражіння. Він згадував потім: „ця подія лягла важким впечатком на мою душу. Я знав, що колись і Польща карала Україну такими бумагами, що й наші предки винесли од Польщі таку саму сумну моральну муку. Я бачив своїми очима, як історична Немезида повернула на саму Польщу їх же таки оружжа, але мені все-таки було сумно дивитись, як націю живцем кладуть в домовину“. Левицький випрохав, щоб його перевели в Каліша десь вище. Спочатку йому дано посаду в Сідлеці в гімназії для учениць греко-уніяток. Звідси він найздив до Варшави, де зазнайомився з Кулішем і Білозерським, що тоді там перебували на службі. Підчас вокацій одбував він мандрівки по Росії й за кордоном, де у Відні знову стрівся з Кулішем, котрий тоді там працював над українським перекладом Євангелія. Року 1873 переведено Левицького на службу до Кишинева, де він і пробув до кінця служби в 1885 році, коли вийшов на пенсію й оселився в Києві. Тут він і пробув решту свого віку, віддавши цілком праці літературній.

Покійний стояв осторонь від політичного руху, мало розбірався в питаннях програмових; його тиха лагідна вдача чужа була гострим бойовим гаслом, він створений був для художньої обсервації життя й тихої кабінетної праці.

Року 1903 бучно одсвятковано в Києві його 35-ти літній ювілей; цей ювілей було обернено в українську національну маніфестацію. З того часу широка громада його забула. Він нагадив за себе, виступивши з полемікою в справі літературної мови й правопису, але це вийшло нещасливо для письменника, викликало велике незадоволення і навіть роздратування. А він, далекий од нових форм і умовин життя, заглушений думкою в часи давніші, не розумів навіть, за що на його сердяться. Треба було дивуватись енергії й завзяттю близько 80-ти літнього дідуся, з якою він оддався всь в справі видання своїх творів, оддаючи на це всі свої кошти. Останні два роки покійний просто бідував: маленької пенсії не вистарчало на життя і вводилося сидіти не раз голодному й холодному. Тільки невеличкий гурт близьких знайомих знав про це і, як міг, помогав йому. Свої дні закінчив Левицький у шпиталю (богадільні). Рівно за день до його смерті Центральна Рада визначила йому од себе пенсію. Ця поміч прийшла запізно...

З доби шукання.

Стаття Сергія Єфремова.

382, 383 М. Коцюбинський.—Твори. Том перший, ст. 189; том другий, стор. 165. Видавництво „Криниця“. Київ, 1917—1918. Ціна во 2 карб. 50 к. за том.

Популярність Коцюбинського не дорівнює його славі. Кожне на Україні знає цього великого й оригінального майстра слова, але—на диво—його читали мало, далеко менше, ніж, напр., Винниченка. Перший том творів Коцюбинського, що вийшов р. 1903-го, ще недавно можна було знайти в книгарнях, і до письменників „ходких“ Коцюбинський ніколи не належав. Він був вищий від тієї звичайної публіки, що звикла пити з криниці українського письменства; оцінити його по заслугі могла тільки невеличка купка тоді більш розвинених читачів,—загальна ж маса знала, що єсть такий письменник, але ставилася до його досить холодно і не у його шукала відповіді на свої пекучі питання. І мені здається, що читач Коцюбинського ще прийде, що він тільки тепер починає народжуватись,—той читач, який зробить справжню популярність цьому імені, який не тільки поставить на полицю його твори, а й читатиме їх та перечитуватиме, слідкуючи, як ріс та розгортався цей талант і які переходив він стани в своєму розвитку.

Путь Коцюбинського була трудна, і художник не одразу знайшов себе, не одразу потрапив на свою власну стежку й опанував свою позицію в письменстві. Писав він взагалі не багато, не часто нагадував про себе читачам, видимо обробляючи тільки кожну свою нову річ. Він немов сам почував ту свою самотність, що „болісним і гордим покрикком“ прорвалася була вже геть пізніше. І на початку своєї літературної діяльності, в тих творах, що увійшли і в перший, а почасти і в другий томи нового видання, він немов шукав того звичайного читача, запобігав його уваги, силкувався вийти на люде, приватурюючись до загального тову, який панував тоді в українському письменстві. На початку 90-х років, коли вийшов на літературну арену Коцюбинський, у нас ще цілком і неподільно панувала та етнографічно-реалістична манера, якої найкращими заступниками були небіжчик Левицький та Мирний,—особливо перший, більш відомий серед українського громадянства. І Коцюбинський свою роботу почивав під виразним впливом цієї манери

і так її засвоює, що подекуди навіть у дрібницях, аж до поодиноких виразів, відко наслідування повістям та оповіданням Левицького. Найвиразніше може пробивається це в найбільшому з творів першого тому, в повісті „На віру“ та в оповіданні „Ціпов'яз“; озивається і в пізніше написаному „Для загального добра“ та й у всіх дрібніших оповіданнях, написаних у 1890-х роках. Питання про народ та „мужицьку долю“, ота вічна „життєва загадка“, чому „для мужиків нема щастя на землі“—займає не тільки героїв Коцюбинського, а й самого автора цієї першої доби його діяльності. Робота тяжка, залежність од форм мизерного животіння, ота „власть землі“ та хазяйства, скупі радощі, як що пощастить хоч знайти „другу половину свою“ влюбому подружжі, але далеко частіш незлагодана віть у сьмьї, спарованій на підставі самих господарських потреб—ось що найдужче притягає увагу в Коцюбинського, якого представлено в перших двох томах його творів. Мало не все перше десятиліття письменницької діяльності Коцюбинського можна звести до його ж таки характеристики героя з повісті „На віру“: „Він глибоко пересвідчився, що Бог не дав долі мужикам, що для мужиків нема щастя на землі. *Ріс він—росло і дужчало з ним те пересвідчення*“. І воно, це пересвідчення росте й дужчає і нереймає собою перші томи творів Коцюбинського, досягаючи вершка в оповіданні „Ціпов'яз“. „Чого ж це Бог сотворив одного чоловіка, а не двох: пана й мужика? чого се так? чого?“—ці „дурні питання“ посіли тоді були і „ціпов'яза“, й самого автора. Він, ціпов'яз, „любив землю, як пташка повітря, риба—воду. Та й що варт селянин без землі? Усе одно, що пташка без повітря, риба без води“. І от „розпалена уява Семенова переносить його в пришлі часи, в тії часи, коли людям стане тісно на своїх ґрунтах, коли, з'убожілі, голодні, вони враз з усіх грудей скрикнуть: „смерти нам, або поля“. І сам автор лине з своїм героєм у ті майбутні часи, коли це прийшло вже,—прийшло і для його самого вилилося в ті чудові і разом жахливі картини, які Коцюбинський пізніше дав нам у нарисах „*Fata morgana*“. „Голодні зворохоблені лави, повні розпуки й зневірря ринуть на багатих, на тих, що мають ґрунта необмежні, що не знали досі голоду й холоду. Ламається всяка правда, розливається море крови людської... І не спинити тоді тієї колотнечі, як не спинити хуртовини, не спинити злива, що затоплює землю, клекоче бурчаками, руйнує греблі й усе, що на дорозі“... Уява

художника часто попереджає міркування політика.

Але вже тоді до старої манери Коцюбинський починає нових красок докладати. Манера ця була занадто вузька й тісна для його, він у її не вміщався. Пізніше він і зовсім виросте з неї, скине її, як тісну одіж, тепер же пробує розтягти її на міру свого художнього зросту. Він, напр., перший,—далеко раніш од Горького,—змалював демонічного босявку („Помстився“), одного з категорії „колишніх людей“ з їхньою специфічною філософією, що щастя тут, у цій баньці пикатенькій на дні спочиває“. Він узяв, під сумнів „те проблематичне загальне добро“, яке вагою своєю падає на темний люд і лишає в серцях у його саму зненависть („Для загального добра“). Він пробує увійти в глиб психики й настроїв людських і уложити їх у ясну гаму звуків („На крилах пісні“). Він обертається до людської нікчемности й аналізує її життєві прояви („Поєдинок“, „Лялечка“)... Сама навіть екзотичність сюжетів Коцюбинського, отой, напр., молдаванський побут, показує, що в звичній українській тільки сфері було б тісно художникові такої міри, як Коцюбинський. І вже в перших його творах блисне яке-небудь несподіване порівняння, осяйний образ, що нагадують справжнього Коцюбинського, того, яким він зробиться вже незабаром. Але поки що—він ще весь у майбутньому, він шукає. І шукаючи, росте на силах сам. І як перші ознаки того, що він знайшов і виріс, маємо прекрасний нарис. „В путах шайтана“, ясну й прозору „акварелю“—„На камені“ і незрівняний психологічний етюд „Цвіт яблуні“. Надто останній. Він вводить нас живцем у лабораторію художника й показує, як талант „дивиться“ його очима, як „ненажерливою пам'яттю письменника“ вбірає в себе події, як шукає й становить поруч себе світло й тіні і укладає все те в душі—„як матеріял“... Доба шукання скінчилась. Великий художник народився...

* * *

Не хотілося б, але мушу сказати скільки слів про деякі непорозуміння, що викликає оце видання „Криниці“. Ми не знаємо плану видання. Маємо том перший і другий,—значить, будуть і дальші,—отже це мабуть повне зібрання творів Коцюбинського. За його могли б ми тільки подякувати видавництву. Далі, видавництво укладає видання ніби хронологічно. Це знов же добре, бо щоб зрозуміти Коцюбинського, треба з ним разом перейти етапи його розвитку.

Але чому, в такому разі, в першому томі масмо „Для загального добра“ (написане р. 1895-го) і не маємо „Ціпов'яза“ (датовано: січень 1893)? Два роки для Коцюбинського—великий час і перспективу вже порушено. Але єсть дещо ще гірше. Видання це не повне, бо видавництво не подбало про текст творів Коцюбинського. Напр., наведеної у мене характеристики Гната з повісті „На віру“ читач у виданні „Криниці“ не знайде. Чому? Певне тому, що видавництво просто передрукувало цю повість з видання 1903 року, а коло того видання походила цензорська рука. Я не звіряв усього тексту „Криниці“ з закордонними виданнями, але думаю, що це не єдиний пропуск, і треба, щоб хоч у дальших томах таких огріхів не було, щоб видавці не звірялись на цензурні видання, а й доложили деякої, мінімальної правди, праці—поновити те, що вигриз з творів Коцюбинського справжній зуб лютого часу. Препарованого Коцюбинського давати не годиться.

„Малюйте діти“!

Стаття проф. М. Бурачка.

З приводу альбомчика „Малюйте діти“ видавництва в Катеринославі.*)

Навчання дітей рисунку стало тепер одним з необхідних і поважних засобів педагогії.

Ще до-недавна в школах силою навязували рисунку дітям і робили з цього предмету нудну і нікому непотрібну пащину. Кубики, пірамідки, носи, ноги, маски, білі гипсові,—холодні та мертві,—вони заморожували всяку фантазію і одбивали надовго всяку охоту до рисунку... А по класі ходив блідий, довговолосий, обшарпаний „учитель рисованія“, з числа неудачників-художників і робив всі зусилля, аби переконати учнів в красі холодних, мертвих ліній кубиків та носів. І виходив з класу роздратований, ображений в найглибших своїх почуттях, а ватага учнів свистала йому вслід.

Перший крок в постанові шкільного рисунку на новий шлях зробили педагоги Америки, а за ними й педагогія цілого світу визнала, що рисунок повинен займати в школі таке-ж саме поважне місце, як і наука письма, бо рисунком дитина тако-ж висловлює свою думку, як грамотна людина—письмом.

Рисунок є той самий ієрогліф далекого і геніяльного варвара, що свої думки вирізував на скелях, та на стінах печер, а потім—на пирамидах, на колонах храмів і т. ин. Той, хто перший на піску або на камені зарисовував зубра, чи мамонта, а на кам'яній сокирі—квітки та листя,—той і заклав першу підвалину письма й письменства. Так чоловік почав висловлювати свої думки.

А позаяк кожна дитина переживає в короткому часі свого розвію всі стадії тисячолітньої еволюції загально людського розвію, то цілком натурально, що педагогія мусіла звернути увагу на такий засіб висловлення, який дитині підказують її атавістичні переживання. І немовлятко, що ледве пересовує ногами від стола до канапи, вже тягнеться до олівця і росписує стіни, вікна, книжки, батькові урядові папери... І на теж бо й в школах Америки навчання рисунку поставлено дуже високо і з рисунку там користаються—і учитель граматики, і учитель географії, і завзятий математик, і столяр, і швець і т. ин.

Крім того, рисунок дає в руки педагогові ключ до зрозуміння психології, індивідуальності його учнів, аби тільки педагог умів, розуміється, читати рисунок. Ні на чім так ясно не відбивається індивідуальність людини, як на рисунку, натурально, цілком щирому, безпосередньому. Як би взяти 5—6 портретів якої-сь знаної людини, але мальованих різними авторами, то можна зауважити, що, крім загальної для всіх портретів схожості, всі вони будуть не однакові, бо кожному автору оригінал портрета уявлявся тою чи иншою психологічною рисою і через те кожний з тих портретів буде мати і свою форму (в лініях, в композиції) і свій колорит. Це не випадково той художник взяв для свого портрету тло ясне, а другий — темне; це не випадково, що один автор надає портрету загальний колор в фарбах гарячих, а другий—в теплих, чи зовсім зімвих. Бо кожний з авторів-художників дивився на натуру своїми індивідуальними очима і брав з психології оригіналу такі рисочки, які давалися до зрозуміння його (автора) власній індивідуальності.

Так само і в рисунках дітей ми можемо побачити, що та дитина цікавиться такими з'явищами життя, а друга—иншими; та любить фарби веселі, яскраві, друга—вживає кольорів, темних, або сірих.

Книжка, яку ми тепер оглядаємо, мала на меті заохотити дитину до кольорів,

*) № зреч. книги 384.

та зрозумінню пропорцій і форм. Ми особисто, не поділяємо таких поглядів на дошкільне навчання рисуванню по чужих визерунках, де єсть вже готові і пропорції і форми.

Нам здавалося б кращим, аби дитина, під доглядом дорослої людини, сама шукала форму та пропорцію, сама розмальовувала-би свої власні малюнки, порівнюючи їх з натурою. Такі вказівки, такий шлях дають досить швидко гарні наслідки і дитина скоро починає розуміти пропорції і відносини одної речі до другої.

Але позаяк закордонна педагогія не виключає з числа підручників дошкільного виховання і зшитки з готовими рисунками до розмальовування, то видання чогось подібного і у нас на Україні можна було-би зустріти прихильно.

Дитина легко втрачає уважність, бо вражливість її полохлива, як ластівка, і кожний новий факт перехоплює увагу на себе,—та й то не надовго. Значить, з дитячою увагою треба поводитись дуже обережно, а давши в руки дитині зшиток готових рисунків для малювання, треба вимагати від них ясних, твердих і схематичних контурів і найбільшого опрєдлення форм, без зайвих подробиць. Фарбові плями повинні бути широкими і в кольорах наближуватись до кольорів локальних. Одним словом такий малюнок повинен мати на меті не „живописний“ бік, а переважно більш декоративний.

І так—„Малюйте діти!“—скажемо ми разом з д. Погрібняком, але тут же і розій-

демося з ним, бо на нашу думку, хай діти малюють, але не так, як хоче д. Погрібняк.

Оглядаючи його книжку перш за все кидається в очі слабкий рисунок, обтяжений багатьма дрібницями. В рисунках немає простоти і наївної дитячої схематичности, багато подробиць і зайвих, і випадкових... Візьмемо, напр., перший малюнок—кузню. Це-ж цілий—interieur, та ще й з жанром, з світотінню! Там дитина безумовно заплутається, бо не зрозуміє, що хлопець, напр., який стоїть на тлі одчинених дверей, повинен трактуватись, як силует. Де силуета дитина сама не додумається, а на вказівку когось з старших, що хлопець в білій сорочці та білих штаних буде майже чорним, — тільки порушить плечима. А скільки там, на рисунку, пороскидано всякого ковальського знаряддя: підкова, молоток, обценьки, лопата! А чи передасть дитина ту глибину кузні на фоні якої поставлено фігури людей? А як упорається маленький художник з такими дрібницями, яких так багато насипав д. Погрібняк в малюнках до „ой найму я ведмедика за плугом ходити“: там і воли, і дівчинка, а у дівчинки чобітки, а в траві і реп'яхи і квіточки... Всі ці подробиці тільки стомлять дитину і вона покине малювання на половині.

На прикінці щиро побажаємо Українському видавництву в Катеринославі випустити другу книжку (бо як в перша книжка, то мабуть буде й друга) без таких очевидних педагогічних хиб, бо нове повторення їх може викликати такий ефект, що діти, котрим дадуть таку книжку, зовсім перестануть малювати.

Критика і бібліографія.

І. Історія.

385 *Мих. Грушевський*. Всесвітня історія в короткім огляді. Частина четверта. Київ, 1918 р., сторін. 167, ціна 2 карб. 80 коп.

Цією книгою проф. Грушевській закінчує свою „Всесвітню історію в короткім огляді“, перший твір з цієї галузі науки на українській мові. Книга обіймає собою так званий „революційний“ період європейської історії—від 1789 до 1849 року, на якому і обривається.

Згодитись з тим, щоби революційний період закінчувався 1849 роком, не дово-

диться, бо—по суті—цей період не скінчився ще й тепер, але, розуміється, якусь границю істориків в своїй праці треба визначити, коли він хоче залишатись на позиції об'єктивного дослідувача, бо те, що занадто близько до сучасности, занадто з нею звязане, мимоволі захоплює дослідувача, як учасника, сліпить йому очі і не дає можливости аналізувати факти з потрібною зімнокровністю. Зважаючи на те, що автор не мав на меті дати підручник для школи, в якому в усякому разі не можна б було обминути хоча б чисто фактичного огляду подій до найблизчих часів, можна визнати,

що границю праці прийнято автором цілком влучно: в половині XIX століття кінчається перша частина революційного періоду, коли для людности ясні були тільки політичні цілі революції, цілі-ж соціально-економічні, найтісніше звязані з першими і які по суті й являються справжньою метою революції, відчувались не тільки людським загалом, а й найкращими умами, лишень інстинктивно, не перетворюючись в конкретні форми.

Цікаво, що навіть історична наука ще недавніх часів твердила, що революції 1789 і навіть 1830 років були виключно політичні, соціальна ж мала місце перше в 1848 році. Тільки знаменитий твір Тена „Початки сучасної Франції“, який виходив з середини 70-х аж до середини 90-х років XIX століття, вияснив до певної міри помилковість такого твердження.

В своїй історії революційного періоду проф. Грушевський не вна в згадану помилку. Правда, дуже коротко—за браком місця, але він одмітив всі взагалі прикмети кожної революції, з чого видно, що автор по можливості ознайомився з усіма новітніми науковими творами що до історії даного періоду. Особливу увагу він звертає на розвиток революційних ідей, на, сказати-б, розумову підготовку революції в інтелігентських колах європейського громадянства. Так, розділ книги про радикальні і соціалістичні течії 1830—1840 років (стор. 106—118), де в коротких рисах згадані теорії перших гегеліянців, потім Маркса і Енгельса, сен-сімоністів, фурерістів, Кабе, Люї Бжена, і т. и., може служити зразком уміння в небагатьох словах дати велику кількість наукових понять. Майстерно зумів автор намалювати і розвиток ідеї національності і її звязок з епохою Наполеона I, старання якого стерти національні різниці і нівелювати всі нації в одній все-світній монархії привели до цілком прсти-лежних наслідків—пробудження національного самовизначення у багатьох народів, у яких здібність до цього самовизначення була приспана історичними обставинами, як, наприклад, у Німців.

З другого боку, однак, доводиться визнати, що чисто фактичний бік автором мало не зовсім занедбано, найбільш що до зовнішньої історії, історії міжнародніх зносин політичних і військових. В цьому нема нічого дивного, бо викласти на 167 сторінках таку багату подіями і розвитком політичних і соціально-економічних ідей епоху в досить великій повноті є річ цілком неможлива, і автор мимоволі повинен був ви-

брати одно з двох—або викладати факти і обминати ідейний рух, або навпаки. Він вибрав останне. Через те для людини, яка знає фактичний бік справи, книга проф. Грушевського дасть чималу користь, бо розяснить їй багато темного і неясного і приведе її знання в повну і гармонійну систему. Але людина, що хоче по князі проф. Грушевського вперше познайомитись з історією першої половини XIX віку, знайде багато незрозумілого.

Що-би не бути голословними, візьмемо кілька прикладів. Так, на стор. 24-ій автор каже, що одним з останніх відгомонів радикальних ідей був процес комуністів, прихильників ідей Бабефа; але хто такий був Бабеф, який був зміст його ідей, про це нема раніше ні слова. На стор. 30-ій автор каже, що „Піт, цей непримиримий ворог французької гегемонії, уступився з міністерства“, але про Піта раніше теж не було згадано.

Взагалі, книга проф. Грушевського, уявляючи собою цінне придбання для української популярно-наукової літератури, не виключає необхідности як найскоршого видання такої книги по історії революційного періода Європи, яка могла-б дати читачеві перші фактичні знання цього періоду, а разом з тим могла би стати за підручник для середньої школи, бо поки такої книги не буде, доведеться мимоволі для першого навчання вживати книжок російських.

К. Лоський.

386 Д-р Іван Крип'якевич. Українське військо. Короткий історичний нарис з малюнками. Ц. 40 сот. стор. 22. Відень, 1916. Видавнє Союзу Визволення України.

Невеличка брошура д-ра Івана Крип'якевича написана на дуже потрібну нині тему: вона, здається, перша ластівка з обсягу військово-історичної літератури, яку нам слід створити. І як першу, власне, спробу подати коротенький огляд українського війська в його давньому минулому, працю Крип'якевича і слід вітати.

В першому розділі оповідає він про військо наше за княжих те часів на Україні. Тут знаходимо звістки про військові походи наших князів, як суходолом, так і морем. Подає автор деякі цифрові відомости про кількість нашого війська в різні моменти князівської доби, зупиняючись на окремих, більш яскравих явищах тодішньої військової історії нашої. Другий одділ присвячено початкам козаччини, третій—охоплює військові справи за часів Гетьманщини

та Січі Запорожської і, нарешті, *четвертий* оповідає про військові організації в Галичині 1848 р.

Брошуру написано занадто схематично і без відповідних пояснень найважливіших моментів української військової справи в її кинулому. Оповідаючи, приміром, про заходи ки. Володимира в справі „великих фортифікаційних робіт“ (стр. 5) автор вважає зайвим дати хоч коротеньке пояснення основних рис української фортифікації за жнижних часів, тим часом стан української археології і досліди в цій справі дають чимало матеріалу для цього. Оповідає автор про „фортифікаційні роботи“ короля Данила, зауважує, „що розмірами (воєни) може не дорівнюють Володимировим, але перевищують їх з технічного боку“... „часи Данила мусіли бути епохою в фортифікаційній штуці у нас“,—і знову ніяких пояснень не дає, в чому ж полягає та перевага, що саме епохального вніс король Данило в справу фортифікації. Далі. Зазначає автор „славний Запорозький спосіб оборони“ табором, як один із випробованих операційних способів, і знову ви даремне сподіваєтесь прочитати хоч невеличкі нотатки на цю тему, хоч коротенькі уваги знайти про характерні ознаки „випробованого способу оборони“. Залишає також автор без пояснень і організацію відділів сердюків або компанійців, обмежуючись тільки нотаткою, що то були „наємні відділи“ (стр. 16). Коли ви читаєте про Гетьмана Дорошенка, що „його походи з невеликою силою, а все побідні віщували в нім першорядного полководця“, то бачите, що авторі тут скупий, і тут він не ділиться з читачем тим, що знає.

Зрештою автор даремне взагалі тримається методу скупости та мовчанки там, де треба пояснити і навести факти, і через це його квічка, така цікава темою, тільки програє і примушує побажати появлення на книжному ринкові нашому більш відповідного нарису про українське військо в його історичному минулому.

С. Петлюра.

II. Публіцистика.

387 *Сергій Єфремов. Під обухом. Большевики у Києві. Видавництво „Вік“, Київ, 1918. 64 стор. ціна 80 к.*

З приємністю можна зазначити появу на книжному ринкові цієї невеличкої брошури, що складається з статей відомого українського публіциста, друкованих в „Новій Раді“ переважно під час большевицького панування у Києві.

Таки й справді немов „під обухом“ доводилося жити тих три тижні, почавши з 26 січня, не тільки українцям, а і всім, хто хотів мислити і робити „інак“, ніж це подобалося большевикам. Особливо ж тяжко доводилося порядній українській пресі. І читач, маючи повсякчас перед своїми очима докази „свободолюбія“ большевиків, цілком розумів і спочував публіцистові, коли той писав: „В той час, коли панує фізична сила, як би вона себе не звала, не може бути, певна річ, повного й усіма сторонами освітлення подій: у цих прогалинах ми наперед беремо свою частку вини на себе. Одно маємо тут сказати: де не зможемо по правді говорити—там волимо мовчати, бо сила може заціпити уста, може скувати вільне слово, але зневолити, щоб щире переконання проти совісті говорило—це не вродилась така на світі сила“.

І слово письменника не розминулося з ділом. Брошурка ця—це немов щоденник під большевицьким обухом. Доводилося у поспіху, нервово озиватися на події, на швидку складати їх оцінку, сподіваючись, що кожного дня обух той спуститься й принить роботу. Але і в самій тій нервовості, якою характеризуються передруковані в брошурі статті, можна знайти свій плюс: вона безпосередніш одбвала пережите і через те може краще змалювати той психічний стан, в якому перебували люди під обухом.

На початку большевицької тиранії „Нова Рада“ була єдиним опозиційним органом, в якому щодня читач знаходив блискучу і сміливу характеристику большевицького хамства, неуцтва, цинизму і просто таки звірства. Читачі пригадають собі, якою громадянською мужністю і шляхетністю перейняті були такі статті нашого письменника, як знаменитий „Лист без конверта“, що через голову малого блазня промовляв до всього громадянства, „На вістрях штиків“, „Фельдфебель у Вольтерах“ з його класичним наказом про „поползновение на опьянение“, характеристика постаті „Муравйова“ і инш.

Повторяємо, що під час „обухівського“ животіння д. Єфремов був майже єдиним публіцистом, до голосу якого прислухалося все місцеве громадянство і не тільки друзі, а й вороги.

Отже автор добре зробив, що зібрав свої цінні статті і видрукував в окремій книжечці, не давши їм розгубитися по окремих числах коротковічного щоденного запису.

М. Павловський.

388 Др. Іван Шишманов, проф. унів. в Софії. Роль України в Болгарськiм відродженнi. Вплив Шевченка на болгарських поетiв передвизвольної доби. Цiна 20 сот. Відень, 1916. Накладом „Союза Визволення України“. Стор. 14.

Пом'янувши коротенько про роль Юрiя Венелiна i М. Драгоманова в дiлi пробудження болгарської національної свiдомостi i відродження болгарської культури, проф. Шишманов в цiй невеличкiй, але цiкавiй брошурцi дає надзвичайно яскраву i iнтересну для кожного українця розвідку про могутнiй вплив Шевченка на найкращих болгарських поетiв передвизвольної доби: Жинзифова, Любека, Каравелова та Славейкова. Цей вплив відбився на їх поезiї як у виборi мотивiв, так i в зверхнiй формi їх творiв. Жинзифов піднав під вплив нашого великого поета ще за його життя. Він же був перекладчиком багатьох його поезiй. Поета боротьби Петка Славейкова звязувала з Шевченком спiльнiсть мрiй про свiтлу будучнiсть рiдного народу. I мрiя в цю свiтлу будучнiсть найяскравiше висловлена їм як раз в тих творах, де він наслідує Шевченку або його перекладає.

Каравелов бiльше двох своїх видатних землякiв підлягає формальному впливу поезiї Шевченка.

Жинзифов, Каравелов, Славейков, яко „патрiоти до шнiку костей, сини поневоленого народу, що відроджувався, як i український“, нiде нiде, як це стверджує проф. Шишманов, не могли найти собі конгенiального собрата, як тiльки на Україні.

Крiм гарячої любовi до рiдного краю, з Шевченком їх зблизив i їх плебейський демократизм i захоплення народньою поезiєю. Впливом Шевченка на зазначених поетiв не обмежується вплив української лiтератури на болгарську.

Життя відкриває можливiсть тiсних i щирих стосункiв мiж двома народами i вплине на з'ясування їх культурних взаємовiдносин. Цiкава їх iсторiя, коротко викладена проф. Сумцовим, коли він вiтав у Харьковi автора цiєї брошури, яко болгарського мiнiстра освіти*), чекає своїх наукових дослідувачiв. Тепер же для української національної свiдомостi приємво констатувати, що i ми, українцi, внесли в скарбницю свiтової культури свою лепту, i що в вiдношеннi до дружнього болгарського народу, ця лепта стала гаслом демократизма i гуманности.

Пав. Зайцев.

*) Під час похорону проф. Дривова.

389 І. Труба.—Хто понуватиме на Україні. Вид. Укр. Народньої Соціалістичної Партії. Стор. 19 іп 169. Катеринослав, 1917. Ціна 15 коп.

Книжечка ця, як на теперішній час вже анахронизм. Такі вже тепер часи: не встигнеш книжку на теми дня до рук узяти, як уже не годиться: застаріла. Проте її все ж варто одзначити ради тих гарних прикмет, які виявив автор.

Хто пануватиме на Україні?—запитає д. Труба й відповідає: а той, „хто з розумом, з освітою буде“. На доказ цього i написано брошуру. Автор доводить свої думки i прикладами з історії, й ілюстраціями з сучасного, власне вже тепер минулого, життя першого року російської революції. Д. Труба показав себе гарним популяризатором: просто, дотенно, добірною мовою викладає він свої думки. Треба тільки остерегатись невідповідного вживання деяких слів (напр. оте нещасне „зараз“, з яким українці тепер собі ніяк ради не дадуть) та наглядати за цитатами (Шевченко ніколи не писав про долю: „По покосах (sic!) іде“) — i з д. Труби зовсім буде добрий популяризатор.

С. Єфремов.

390 А. Яринович. Буржуазна Рада та інші фельетони. Київ, 1918. Ст. 63. Ціна 1 карб.

Це збірник фельетонів з „Нової Ради“ за часів еволюції Центральної Ради та українського громадянства від мрiй про автономію України до твердого голосу про самостійність Рiдного Краю. Автор захоплює рiзні моменти цих переживань i примушує читача замислитись над питаннями про самостійність України, про об'єднання рiзних частин Рiдної Землі, про дійсні наміри росiян, большевиків та інших приятелів з камнем за пазухою, про те, хто кого подужає, хто з ким воює, чого нам дуже треба, хто доведе справу до ладу та таке инше.

Особливу увагу автора звернула на себе Центральна Рада з бувшим за Винниченка секретаріатом. Скiлькома правдивими рисами автор назавжди покладає в душу читача переконання, що Центральна Рада та Секретаріат так далекі від буржуазности, як сонце від місяця.—Яке майно?—запитає він про одного члена з Ради i отримує відповідь:—Шестеро душ дітей. Наводить справки i виявляє, що на весь Секретаріат є тiльки один чорний сурдут, підтвержує, що в жінки одного з генеральних секретарів є таки й земелька „в вазонах“.

Не можемо сказати щоб так вдалися авторів i інші з його фельетонів, бо при цiкавому змісті в деяких з них автор занадто користується з діалогічного методу висловлення думок („під Злаца Дорошкевича“) i робить часто важким читання (особливо при досить великій кількості друкарських помилок та при своєрідному погляді на розділові знаки). Візьмемо, наприклад, характеристику війська большевиків i читаємо:

„Настрій большевицького війська повинен бути—

— Твердий.

Взагалі—

— Русській солдатъ показавъ себя лучшимъ въ мирѣ солдатомъ...

— В походах на захід.

— Проти культури.

...Додайте, що в самій нашій фортеці, по Україні—

— Роскидані большевицькі залоги“.

Кілька місяців тому ці фельстони могли мати великий успіх серед громадянства, бо відповідали менту громадського життя, тепер же вони вже трохи застарілись, але майбутній історик Центральної Ради ледве чи забуде використати анекдотичні оповідання про „Гинло-бальско-криворудсько-мало-репівсько-право-бейкутський союз з широким місцевим самоврядуванням“, та оповіданням про позичені для параду штани Військового Секретаря Петлюри. Ц. 31 р. 50 к.

І. Новак.

III. Економика.

391 *І. Чопівський.* Економічні нарис. Природні багатства та велика промисловість України. Видавн. „Праця“. Київ, 1918 р. 95 стор. in 16. Ц. 1 р. 50 к.

Молодій Українській Державі, що вперше стає на ноги самостійності та незалежності, необхідно підрахувати не тільки свої духові, культурно-політичні сили, але й матеріальні засоби, які дадуть можливість Україні існувати і розвиватися. Виховані у зросійщених школах, на централістичних принципах, що проняли всю російську науку, ми, часто-густо, не знаємо своїх сил або вважаємо своє за чуже. Найбільш це треба мати на увазі що до економічних сил і засобів нашої держави: тут мало, майже нічого ми не знаємо, бо мало було людей—фаховців, які працювали в цій сфері, які добували та розроблювали матеріали про нашу промисловість, про наші матеріальні, природні сили і засоби.

І от тепер, коли Україна ступила на новий шлях державного, самостійного життя, коли потрібно тепер-же, негайно в'яснити і підрахувати, які засоби має молода держава для свого державного існування та розвою, тепер ми змушені попередити ще добувати матеріали про ті засоби, а потім уже їх підраховувати. Становище тяжке і відповідальне. Через те все, що до цього часу було зроблено в цій напрямі поодинокими особами, набуває зараз особливої цінності і вимагає найбільшого поширення і студійовання.

І. А. Чопівський, наш молодий вчений, своїми „Економічними Нарисами“ заповнює одну з прогалин нашого знання України. В „Нарисах“ згруповано усі останні цифрові відомості про ті природні багатства, які є на Україні, яких мало і яких зовсім бракує. Залізні руди та залізо, марганцеві руди, кам'яний (чорний) вугіль, бурий вугіль, сірий вугіль (торф), білий та зелений вугіль (енергія великих і малих водоспадів), сіль, глини усякі, вапняний камінь, будівельні матеріали і багато дрібних мі-

нералів,—от що ми маємо. Мало на Україні лісів і зовсім немає на Україні: нафти, золота, срібла, міді, свинцю, цинку, нікелю, олова, живого срібла та алюмінію. Останні зазначені метали ми повинні добувати з інших країн; ліс ми повинні берегти, якомога, а не нищити, тим більш, що за часи війни значну кількість його винищено без розумного плану, навіть без негайної потреби. Наша промисловість повинна ґрунтуватися, головним чином, на залізничній та кам'яновугільній промисловості, розвій яких дасть спроможність закласти і розвивати всякі інші фабрично-заводські промисловості.

Автор „Нарисів“ цілком слушно і до речі сполучує цифрові відомості з короткими нарисами історії розвою промисловості на Україні, підкреслює всі хиби російської, шкодливої для України, економічної політики, яка не тільки не сприяла розвою промисловості у нас, але й робила неможливим такий розвиток, а також дає вказівки і малює плани майбутньої роботи в напрямі розвою рідної промисловості. Закінчуються нариси висновком: „Ближча економічна політика України“, який, маючи цінну й сам по собі, набуває особливої ваги тепер, коли автор „Нарисів“ сам став на чолі тих сил, які будуть тепер проводити працю відродження і розвою промисловості на Україні.

„Нариси“ написані жваво і популярно, цифрові матеріали розміщено так, що зовсім не утрудняється, як це звичайно буває, читання „Нарисів“. Побільше б таких книжок—і ми, справді, будемо знати про свою країну те, що повинні були давно вже знати.

А. Яковлів.

392 *Юліян Борхардт.* Введення в національну економію. Популярно-Наукова Бібліотека „Праці“. Ч. 1. Переклад з німецького К. Немова. 1917 р. Ціна 20 пф., 25 гел., 10 коп. Ст. 24.

Праця німецького економіста Ю. Борхардта—„Вступ до національної економії“ це дуже стисло і коротко (на 11-ти сторінк.) виложена майже вся політична економія. Автор подає тільки голі наукові формули, нижче їх одну на одну і не дає ніяких пояснень. Через те праця автора читається трудно і від середне-освіченого читача вимагає напруження думки. Такі стислі вирази, як, напр.: „Вимінна вартість се є спільність, яку подаємо все числом; вартість ужитку се є якість, якої числом ніколи не можна полати“, або: „Всяка вартість є працею, але не всяка праця є вартістю“—для повного зрозуміння вимагають тлумачення і пояснення. Через те праця Борхардта ні в якому разі не може бути придатною для популяризації науки серед мало освічених читачів.

Не дивлячись на це, видавці (Видавництво „Праця“), як видно з передмови, вибрали цю працю іменно з метою вдовольнити потребу „популярної літератури наукового характеру, брак якої відчуває дуже загальний працюючий люд“.

Книжку видано по-за межами України, (де саме—не зазначено), а переклад її зроблено українською мовою, але тою, яку вживають галичане в наукових працях. Тут ми маємо не тільки незвично для нашого вуха збудовану фразу, але й багато наукових термінів, які не вживаються на Україні і для нас звучать штучно і якось негарно. „Накопичення капіталу“, „накопичена надвартість“, „при впрочім однакових обставинах“, „дальше степенує всяка акумуляція продуктивності праці“, „консументи“ (споживачі) і багато інших виразів і термінів роблять всю книжку нездатною для читача-українця по цей бік кордону. Ціна книжки, як на наші сучасні умовини—дуже дешева.

А. Яковлів.

IV. Агітаційні видання.

393 *Іван Гилька. Війна. Завдання українського робітництва. 1915. стр. 15. (без означення місяця).*

Брошура має агітаційний зміст. Автор говорить про все, що хоче: про „війну війні через розвалене царизму“, про те, що революція в Росії неминуха (брошура помічена 1915 р.), про „національні змагання українського народу і українського пролетаріату“ і про те „куди йти?“—українському пролетаріату. Як і слід авторові соціал-демократові, що повторює непродуктивно катехизис соціал-демократа, свою брошуру закінчує він стереотипними закличками: „геть війну, нехай живе нова революція!“ і т. д. замість того, щоб пояснити трагедію війни, її причини і ті суперечності, яких довелося зазнати робітничому класу, та й не тільки йому одному, в зв'язку з своїм негативним відношенням до війни і примусом активної участі в ній.

Брошура швидко уявляє собою якусь агітаційну промову висловлену похапцем, промову, що одночасно торкається різних тем і ні одної не тільки не розв'язує, а й не пояснює як слід. Ось ілюстрація: автор, зупиняючись над „брехнею правительства (російського) і злиднями війни“ старається довести, що „починати боротьбу за права (народні) треба *тепер* же, не чекаючи кінця війни і що першим кроком сеї боротьби за власть народу мусить бути спинення не потрібного пролиття крови і покарання тих, хто викликав війну“ (стр. 91). Рецепт—рішучий, але його треба було прописувати не тільки тим, на адресу котрих шле його автор брошури. Друга ілюстрація. На думку автора політичне домагання віль-

ної і самостійної України український пролетаріат може прийняти „*лише* в ім'я економічних і політичних інтересів широких мас народу“ (стр. 12). Хай так, хай автор говорить аподиктично глупство, але цим правом жодній людині зловживати не слід, бо воно може довести до таких наївних аргументів, як той, що наводить його автор: „та же треба думати, що заяви російської демократії і постанови програми соціально-демократичної партії Росії про самоозначення поневолених націй... не є лише пустими словами, а обов'язуючим наказом“. Хто такому аргументу може повірити і чи не показала дійсність, як ті формули залишаються справді „пустими словами“, коли йде річ про переведення їх в життя? Український пролетаріат і ціла українська демократія на собі відчула та й зараз ще відчуває, як далеко⁹ стоять справжні діла Російської соціал-демократії од її слів, дуже часто „пустих“, схожих на „кімвал бряцяючий“ і менше всього маючих в собі риси обов'язку. Не мало таких „пустих слів“ без жодного доказу, аргументів і переконуючих мотивів і в брошурі Гильки.

Український пролетаріат нічого не загубив би, як би її і не з'явилось на нашому книжному ринку.

С. Петлюра.

394 *Д. Г. Ірландська Республіка. Видавництво „Серп і Молот“. Київ, 1917 р., стор. 16, ц. 40 коп.*

Ця невеличка брошура має цілком агітаційний характер. Мета її—довести право Ірландії на самостійне існування на підставі таких причин: 1) психичних відмін ірландського народу, 2) фізичних прикмет ірландської землі, якою користуються виключно Англіїці, 3) географічного положення країни і 4) умов її історичного розвитку. Брошуру написано безумовно щирим ірландським патріотом; вона вийшла на англійській мові, а потім її спеціально оброблено і доповнено автором для перекладу на мову українську.

Автор доводить, що Ірландія була, до завоювання її Англією, країною високої культури, що природні багатства її величезні, але не йдуть на користь ірландського народу через висискування Англією, що географічно Ірландія є ключ до океану, що історичний розвиток Ірландії загальмовано було розбійницькою політикою Англії, яка, винищивши в XVI і XVII ст. при завоюванні Ірландії 5/6 всього її населення, закувала її в XVIII столітті в кайдани законодавства, яке „вигадане чортами, писане кривавими літерами та записане в пеклі“. Далі автор каже, що коли-б Ірландія стала самостійною республікою, вона безумовно розбагатіла-би, широко-б розвинула хліборобство, торгівлю і промисловість. В кінці автор коротко розповідає, як за часи нинішньої війни тричі ірландський народ піднімав свій голос (двічі на з'їздах і один раз повстанням 1916 року), і висловлює надію, що на майбутній мировій конференції Ірландія разом з Україною і іншими поневоленими народами здійснить свої справедливі

домагання „самостійно порядкувати своєю долею і вже не буде зброєю в руках англійського імперіалізму, який неминуче сніткає такаж доля, як і російський“.

Написана в гарячому полемічному тоні, брошура з боку фактичного має багато помилкового, а ще більше недоговореного. Фактично Ірландія не має надто вже великих мінеральних багатств, які, в порівняючі незначній кількості, єсть тільки в південній її частині; земля її родюча, але великі простори лежать під болотами, що нездатні до хліборобства; ні видатної великої культури взагалі, ні розвиненого торгу або промисловости в Ірландії, як це можна дізнатись з історії, ніколи не було. Влада Англії в Ірландії з'явилась ще з 1171 року, а не з XVI століття, як каже автор: в XVI столітті почалися релігійні повстання ірландців-католиків проти протестантської англійської влади, і т. н.

Але всі ті помилки не вадять основній ідеї автора—довести необхідність самостійности Ірландії, бо один опис тих тяжких утисків, які несе Ірландія через Англію, опис цілком правдивий, не залишає жодного сумніву в тім, що право Ірландії на волю є безперечно, незалежно від того, чи розвине вона багату культуру, торг і промисловість, чи ні.

Переклад брошури дуже добрий.

Б. Лоський.

395 А. Полуботок. Дідова казка. Вецярьська бібліотека полонених, ч. IV. Ст. 12, ц. 10 пф.

396 А. Полуботок. З минулого. ч. V. Ст. 22. 10 пф. 1916. Вецярь.

Дві маленькі брошури А. Полуботка—одні з перших номерів „бібліотеки для полонених“, що видавалися у Вецярі Союзом Визволення України.

В обох цих книжечках, що разом складають 34 маленькі сторінки, маємо чи не повне зібрання творів А. Полуботка: є тут три вірши в прозі („За що?“ „Життя“ та „Мрії“), не то власна авторова фантазія-казка про Івася-багатиря, не то етнографічний запис народнього переказу і, врешті, автобіографічний запис „з минулого“. Все це—матеріал невисокої літературної вартости, „проба пера“ такого гатунку, як звичайно можна зробити по всяких часописах середньшкільників. Все це не розроблено автором, не зредактоване й невиправлене видавництвом, викликає мимоволі запитання, яким чином воно могло з'явитись в світ під відомою маркою видань „Союза Визволення України“, коли йому в найшасливішому випадку могло би найтись місце хіба—що в якійсь захудалій газетці, або в авторськім виданні.

Певний інтерес особливо для полонених солдатів могло би увяляти оповідання—стаття „з минулого“, де автор переказує пригоду з свого життя в Нижньому-Новгороді, де він, з постанови нелегального гурту, мусив найматись в околочній надзирателі й служити в поліції, з метою викрасти з лікарні слабого на сухоти заарештованого товариша-революціонера.

Але й ця річ написана неможливою мовою, в якій на кожному кроці здібуємо такі вирази, як „готовилося к торжествам“, „по самим мизерним поводам“, „особих приміт не іміючого“, „битком набиті“, „здоровенні вилепки по лицах“, „мотивом визвавшим грозу, оказалась маленька згорблена старуха“, „люде, продавші себе“ і т. д.,

без кінця. Коли-ж додати до цього ще чимало й коректурних помилок, то можна думати, що „Пресова секція просвітнього віділу Союза Визволення України у Вецярі“ не стояла на висоті своїх завдань що до вибору й до редакції тих книжечок, які вона пропонувала для вжитку полонених. І це—звичайно—дуже шкода, бо секція і мала змогу, і повинна була використовувати для своєї високої мети кращий літературний матеріал, ніж той, що давав їй д. А. Полуботок—очевидно, щирий патріот, але, як судити по цих книжечках, ще—не письменник.

В. Дикий.

V. Красне письменство.

397 Василь Стефаник. Дорога, повелі. Друге видання. З малюнками О. Кульчицької. Видання „Укр. Видавничої Спілки“. Львів, 1917. Стор. 100. Ціна 2.50 кор.

Гадаю, що не тільки я з незвичайною радістю та приємністю перегортаю прекрасні сторінки Стефаникової „Дороги“, не сам я втішений її появою на книгарському ринкові. Серед тих тисяч ефемерід, якими завалено полиці, незвичайно радісно зустріти такі книги, як твори Коцюбинського і Стефаника—бо це ті перли української літератури, котрі дали їй зміст і цінність.

„Дорога“ виходить другим виданням, значить, книжка не нова для укр. читача, а тим часом вона мало знана і мало читана. Наш читач не вмів ще читати таких книжок та й мова її з певними локальними одміними стоїть тому на перешкоді. Тим часом Стефаника треба не читати, а вчити. Бо тільки після пильної студії відчужені красу й силу його стилю, глибину і пафос його змісту. Це письменник з незвичайно оригінальним творчим талантом, з глибоко проникливою інтуїцією, направленою в самий корінь буття, з натхненою жагою роз'язувати, або ставити перед очі саме ті питання, що так мучать вибрану, чулу душу. Його творчість—не література, а релігія. Це наче культ світової туги, це голгофа, це дійсна теургія і тому в ній криється невичерпане джерело духових багатств.

В письменні своїм Стефаник є яскраво виявленим реалістом. Але, вирісуюючи багато образів, живих та рельєфних типів, він в дійстности розповідає складну історію своєї душі та своїх жагучих шукань. І цей суб'єктивізм не псує, а-навпаки—збільшує інтерес до його персонажів, бо тільки завдяки йому всі дієві особи стають символами духової трагедії автора, і в його особі—його народу *).

*) Він сам каже: „З їх губів зливав слова, з чолів вичитав мисли, а з серць виссав почування“.

В його новелах реальний фон не має центрального значіння. Тут діло не в зовнішньому, не в діалогах та монологів, не в сюжеті і навіть не в тім житті, яке тут змальовано, а єдино лише в тій глибині святого суму й туги, що пронизує фон, обличчя, слова. В тих світових, вічних цінностях, котрі проходять перед читачем крізь призму суб'єктивної інтуїції автора, в тих глибоких і загадкових проблемах, які зачіпає він і які мають не стільки літературне, скільки філософичне і суспільне значіння.

Книжка містить в собі 13 новел. Всі вони епічно-прості і величньо-змістовні. Жодного грубого, театрального ефекту, ніякої рисовки і підмальовування. Проста мова сильна тут своєю безпосередністю та глибокою ширістю. Читаєш новелу за новелою, і здається, що випадково попав до автора під час його хатньої молитви, і чуєш тихий шопіт святих слів, і відчуваєш в них живу душу автора, його муку і страждання за свій народ.

Переказувать зміст тих новел немає рації, рівно й давати характеристику окремих персонажів, бо центр ваги не в фактах, не в інтригах, не в особах. Всі оті діди, баби, гасди й гасдині—вони є лише однією часткою многогранної, складної і чулої душі автора, лише окремим розділом однієї трагічної епопеї безмежних страждань бідного і безправного народу... Маленька книжка—ця „Дорога“, але стане вона великою книгою з безмежним змістом для кожного, хто захоче її простудіювати, і тільки простудіювати, а не перечитати. Це класичний твір, якому рівних є небагато в українській літературі.

Прекрасна книжка знайшла собі і не аби-якого ілюстратора. Олена Кульчицька, відома галицька художниця, дала сім малюнків гарних і змістовних. Малюнки є дійсною прикрасою книжки, рівно ж як і оригінальні вінгети та кінцівки. Всі оті обличчя, змальовані її рукою, такі типові, і так відповідають змістові—всі вони цілком тонірують з настроєм і обстановкою новел. І ті будяки з колосками—символи хліборобської радості й надії вкупі з вічною бідною та нещастем—вони дуже тут до речі. Все оте в цілому складає коштовний дарунок „Видавничої Спілки“ українському громадянству. І особливо в цей час, коли те громадянство наче зблудило, наче згубило своє провідне і головне завдання, самий сене своєї боротьби.

П. Богацький.

398 В. Винниченко. Сліпий. Оповідання. Видавництво „Дзвін“, Київ—Харків, 1917 р. Стор. 32. Ціна 55 коп.

Це одно з найкращих „мандрівних“ оповідань В. Винниченка. Тільки він один, великий майстер, в свлі, взявши в свої руки шматок брудного, огидливого життя, вишукати й там чудові і патхненні поетичні менти, знайти чутливу душу серед тих, серця кого в безпросвітній та споконвічній темряві заскорузли під брудом, а голови задурманені голодом і горілкою. В душню і парку пору, в брудному вагоні сліпий парубок Сидір їде за скілька станцій од свого села до своєї Настуньки. Обличчя її він ніколи не бачив, але його поетичне серце щось вчуло до цієї сільської повії. Він гадає собі її чистою, „красивою“. Його тягне до неї. Сидіра везе його поводитарь Ванька і п'яненькі „свати“—дядьки Микола і Семен. В хаті одного з цих „сватів“ має бути зустріч Сидіра з Настунькою. Цього досить поводитарю, здоровому парубію, щоб поводитись „політично“ з господарем тієї хати і він частує обох сватів без ківця, п'є й сам і примушує бідного Сидіра пити теж. В вагоні їде п'яна оргія. Сидір не хоче пити, його думки оповиті мріями про Настуньку і сумом, гірким сумом, що він її ніколи не побачить своїми очима... Але Ванька настирливо вимагає: „Сидоре, не балуйся, пий! Посердимось! Раз кажу посердимось, значить посердимось! І зараз же вертаємось додому. Понімаєш дело? Пий“.

І бідний Сидір намацує пляшку, цупко бере її і нахляє собі над ротом. Набравши теплої горілки, він ковтає її і видко, як вона зтрушує його огидою...

— „Ну що?—каже Ванька—бач, дурачок, тепер зовсім иначе діло. Туди без цього являться ніззя. Надо, брат, понімати“.

Цей непомітний зразу при читанні оповідання малюночок—надзвичайно характерний, він так яскраво дає нам нарис з життя людей з цього сільського „дна“.

Це особливий, невідомий нам світ, ми так мало знаємо побут тих сліпців, лірників і Винниченко тут майстерно розповідає нам про нього. Тут, у цих сліпців та їх поводитарів своя політика, свої інтриги. Яке характерне о-те: „Понімаєш дело? Раз кажу посердимось, значить посердимось“!

Кінчилась подорож у поїзді і вся компанія, п'яненька, похитуючись пішла стежкою у село. По дорозі над бідним Сидіром Ванька вчиняє підлість: замість свіжої води з поетичної кринички дає бідному слі-

тому жовтої од жабуриння води. Це прелюдія до другої підлоти, коли бідному Сидорові так само підсовують замість його красуні дівчини „з чорним густим волоссям“ білясу і кирпату повію.

Після п'яної оргії. „В хаті настає тиша. Тільки чорненька собачка злодійкувато з підібраним під себе хвостом прокрадається під стіл і починає хрумкати голівки оселедців. Сидір сидить тихо, недвижно, дивлячись в вічну пітьму своїм щасливим лицем і щось бачить там своє, невидне видючим“.

Майстерно й цікаво, з великим знанням о того сільського „дна“ показує Винниченко нам, видючим досі невидне...

О. Вечерницький.

399 *Б. Грінченка. Соняшний промінь*, повість. Вид. четверте. Київ. 1917 р. 211 стр. Ц. 2 р. 30 к

Повість Б. Грінченка „Соняшний промінь“, що була написана на початку 90 р.р. минулого століття і ріжними нелегальними способами поширювалась серед тодішнього українського громадянства, мала дуже великий вплив на вироблення і формування певних національних і суспільних поглядів тогочасних українців, особливо молоді. Студенти і взагалі молодше покоління, що виростало за страшних часів реакції 80 рр., в повісті Грінченка бачило катехизис своєї генерис за-для себе, повну, художню, в художніх образах розроблену програму життя і діяльності. Тут знаходили широку, досвідчену, авторитетну відповідь на всі ті численні питання, які звичайно не можуть не прокинутись у розумного, вдумливого, вразливого, м'якого серцем і душею юнацтва, які так мучать його, так вимагають негайного розрешення, так справедливо називаються „проклятими“ питаннями.

На тлі романа бідного студента Марца Кравченка і багатой, гордовитої і гоноровитої пані Катерини Городинської, який скінчився повною перемогою демократа над аристократкою, Грінченко дав широку картину тяжкого, безвідрадного життя темного убогого, забитого, здичавілого морально селянства і багатого, освіченого, але цілком чужого, ворожого народові, позбавленого здорового національного і громадського почування панства, цеб-то інтелігенції на селі.

Кравченкові, молодому, палкому народолюбцеві, ентузіястові, свідомому українцеві тяжко бачити цю глибоку прірву між народом і інтелігенцією, між селянством і

панством. І він з властивим йому запалом зразу гарячим словом, а потім і широко поставленим ділом бореться з егоїстичною, антигромадською думкою і шкодливим за-для інтересів рідного народу напрямком життя інтелігенції. В своїх змаганнях з ріжними представниками тогочасного панства на селі (Городинські, Голубов, Лирський...) Кравченко малює широку програму життя і діяльності за-для демократично настроєного свідомого українця. Тут ми знаходимо і на всю можливу на ті страшні часи широчінь поставлене і умотивоване національне питання, і шкільну справу, і обовязки інтелігенції до народу і високі загальнолюдські ідеали...

Мені, яко одному з тих численних людей тоді (90 р.р.) юнаків, що в значній мірі складали свої національно-суспільні погляди під впливом ідей і ідеалів, речником яких був Кравченко, досить важко цілком об'єктивно поставитись до „Соняшного проміня“: дуже дорога за-для мене ця повість по далеких, але чарівних споминках молодости. Я охоче згожуюся, що краще було б, як би в повісті було менше програмових розмов і більше художньої дії, але — тоді вона не відповідала б потребам часу і не мала б того великого впливу, який робила в свій час, але тоді не була б воно яскравим, живим документом за-для історії ідейного розвитку нашої інтелігенції. Певно, життя в своїм нестриманім рухові все вперед внесло вже не мало корективів в програму висловлену Грінченком устами Кравченка, але основні, головні точки цієї програми зостаються непорушеними і за-для нас. Без сумніву, літературна техніка пішла вже значно вперед з того часу, як був написаний „Соняшний промінь“, і повість значно втратила свою художню свіжість, але й тепер ще її залюбки і з великою охотою і користю прочитає і палкий, ще не твердий в своїх переконаннях юнак, і літній вже чоловік з певним історичним поглядом на наше минуле: один знайде в ній за-для себе потрібну науку, а другий — цікавий історичний малюнок.

Тепер, коли наше національно-політичне життя пішло дуже прискореною ходою і очевидно поперезає в значній мірі наш національно-культурний розвиток, треба б можливо частіше згадувати мудру латинську приказку: „Festina lente“, „Поспішай помалу“, — оглядайся частіше назад, біжучи вперед! Такі книжки, як „Соняшний промінь“ в значній мірі допо-

можуть нам не втрачати історичної перспективи, „не бігти на-осліп, куди несе непевна течія, оглядаючись назад, не забувати, на якому непевному хисткому матеріалові ми будемо свою велику національну будівлю. А це ми мусимо робити, як що хочемо не втрачати міцного, твердого ґрунту... Таким чином, на нашу думку, повість Грінченка в значеній мірі сберегла свою художню вартість, дає цікавий малюнок до історії нашого ідейного розвитку і має певне громадське значіння і за-для наших часів.

В. Дурдуковський.

400 *Орест Левицький. Несподіваний шлюб. (Бувальщина). Літературно-наукова бібліотека Видавничої Спілки, ч. 161. Стор. 54, ц. 60 коп., Львів, 1917 р.*

Бувальщину цю написано, як довідуємось з примітки автора, на підставі консисторських актів XVIII ст. Досконале знання стародавнього українського побуту, разом з цілком правдивим фактом-фабулою цієї книжки надають їй значного інтересу і вартости.

Короткий зміст цієї історії такий: Полтавська козачка Гапка Хвостичка, що вже сім років не має жодної звістки про свого чоловіка—Максима, який подався до Запорожжя, довідується, що останній помер. Недовго довелось їй сумувати: другого-ж дня (в понеділок на масниці, року 1760) гостюючи на йменинах „квартиранта“ міщаники Артемихи, зустрілася з дяком Андрієм Бандуристом, який вже потай кохав її і цілком несподівано, піддавшись умовлянням гостей і головним чином полкового „капеляна“ о. Олексія Новицького, який досить уже покуштував того вечора варенухи, тої-ж ночі й звінчалася з цим дяком.

Минуло після цього несподіваного шлюбу лише три щасливих для молодого подружжя тижні, як доля одвернула від них своє лице: виявилось, що перший чоловік Гапки—Максим—живий. Одразу-ж шлюб було роз'язано й дяк Андрій з одчаю подався до Січі, де й помер. А по кількох місяцях з Києва від митрополита прийшов для Гапки її присуд: 15 літ „епитемії“. Гапка не кориться такому присуду й виїздить з Полтави. На цьому й кінчається ця історія.

Як бачимо—фабула простенька. Але повторюю знов всебічне знайомство з побутом та звичаями людей тої доби, яку описує шановний автор, й умівня надати сухому переказові консисторського запису живої форми оповідання, утворили цілком літературну річ, яка читається з любови.

Видано книжечку, як і взагалі усі видання „Української видавничої Спілки у Львові“—чепурно.

В. Корінь.

VI. Педагогіка і школа.

401 Українська граматка для позашкільного навчання і недільних шкіл. Склад Гурток учителів та учительок, членів Олександрівського т-ва „Просвіта“. Укр. в-во в Катеринославі. № 27. Олександрівськ. 1918 р. Ст. 41. Ціна 85 к.

461

402 Українська школа. Перший рік. Граматка. Склад Г. Неводовський. Мал. М. Тарловського. Вид. 2, переробл. Видавництво (?) „Премія“. Сміла на Київщині. 1918 р. Ст. 48. Ціна—85 коп.

Всі, випущені до останнього часу, граматки українські розійшлися по Україні майже до останнього примірника, розійдуться й ці дві, особливо—перша.

Першу з них, власне, складено для неписьменних дорослех. Зважаючи на це, впорядчак пильнували „відкинути всі хитрі методи, котрі вживаються по школах і дати тільки ряд слів, по котрих можна було б навчатись читати й писати без даремної затрати часу і силкувань“. Завдання скромне й, як таке—досить добре виконано. Видана граматка простенько, але чепурненько; є в ній коло 30 рисунків досить доброго виконання. В кінці—приблизно невеличкий матеріал до читання.

Але не обійшлося й без „гріхів“. Є коректурні недогляди, як прим.—„навчить“ зам. „навчить“; мова не зовсім добра—„влітти... на скелю“, „вітер гоне хмари“, найбільше вражає звукова какофонія—„учора увечері“, „оса ужалила“, „у полі і у лісі“ і так далі, майже на кожній сторінці. Хоча граматка писалася „без хитрощів“, але познайомити учня з такою річчю як „апостроф“—було б варто.

Що ж до граматки д. Неводовського то це вже друге видання її, перероблене, але... не на краще.

Зложена граматка по системі одночасового навчання й писання й, навіть—рисунка. Автор знайомить учнів і з „апострофами“, і з наголосом, і з усякими питаннями та протинками, навіть відомости про „дз“ та „дж“ подає... Матеріалу ж для самостійного читання обмаль.

Дуже прикрі вражіння робить зовнішній вигляд книжки. Деякі сторінки просто неможливо читати, напр. ст. 27, де друкарська фарба перейшла з 28 стор., і таких багато. Ще більше, як у попередній граматиці, неможливих комбінацій звуків: „сорока заглядала у дупло“, „несе солону і сіно“, багато чи то авторських чи то коректорських для нашого часу „дивоглядів“—„сухигорох“, „мед солодки“, „хомут стари“, „рябенкі вівці“, „Дніпро“.

З географічними іменами власними слабенько: автор пише, як той москаль, що повернувся додому з війська й „попанському“ кидає—Лубни, Ромни, Дон, Донець, або „город“ замість—Лубні, Ромен, Дін, Дінець, або „місто“. Адаже автор

462

не пише „уїзд“, а „повіт“... Рисуноків є в книзі коло 200, досить гарні, але репродукція поганенька. Майже на кожній сторінці є по де-кілька цікавих зразків для самостійного рисування. Автор граматки чомусь уперто пропонує дітям „малювати“, а не „рисувати“.

С. Паночіні.

VII. Видання для дітей.

403 Чорний Орел. Осетинська казка. Записав С. Васильченко. Видання „Кришці“. К. 1918. Стор. 27. Ціна 30 коп.

З купки дитячих книжок з насолодою витягаєш маленькі книжечки — осетинські казки, переповідані С. Васильченком. Власне осетинського колориту майже нема в казці—хіба що імення Акулян-дочки Сонця, а все останнє по-за побутом. Все фантастичні пригоди.

Хлопець рятує Чорного Орла від загибелі. І цей чарівний Чорний Орел допомагає хлопцеві у всіх випадках і пригодах життя. Перекидається він—в лицаря, в собаку, рушницю, золотий гребінчик, черевички, красуню, рятує юнака від смерті, дарує йому багатство і допомагає одружитися з Акулян-дочкою Сонця.

Веретенце казки весело гуде-співає не перестаючи. Події набігають одні за одними, прискореним темпом.

Мова чудова—епічна казкова, обточена. Ні слова зайвого, тільки те, що вимагається казкою,—і через це строго-лаконічна.

„Де він іде, з дороги не звертає, коли так: стоїть мурована стіна і залізна брама. Підійшов хлопець до неї і промовляє:—Добрідень“.

Це коштовна книжечка для дітей: і цікава для читання і для чистоти мови користва. Видано книжку недбало. До художнього твору докладати бездарні ілюстрації, як в даннім разі,—це згори псувати цілість художнього враження. Слід і про обгортку подбати, щоб форма і зміст відповідали один одному.

Н. Христо.

404 Княженко. (Осетинська казка). Записав С. Васильченко. Видання тов. „Кришці“, Київ, 1917 р., стор. 32, ціна 50 коп.

Щоб казка справді була цінним виховничим знаряддям,—вона повинна бути з моральним змістом, з яскравою і зрозумілою для дитини дією, не повинно в ній бути шкодливих для психіки дитини прибільшених страхіттів.

Осетинська казка, записана С. Васильченком, і належить до таких творів. Три княженки,—дійшовши до парубоцьких літ і забавляючись

ріжними пустуваннями, почали вціляти з рушниць в глек з водою, що несла на своїх плечах вбога дівчина. Глек розбито. Заливаючись гіркими слізьми, дівчина розказала про все це своїй матері, яка так відповіла їй:—„Коли вони й тепер стрілятимуть, то скажи їм так, „то не слава лицарям, що вони глеку б'ють у бідної дівчини. Є на світі три сестри, три довічні панни. Як ви їх добудете,—так то й буде ваша слава“.

Ці слова дівчинка й сказала княженкам, коли вони знову хотіли вціляти в її глек.

І от, зачувши цю просту, але вразливу мову, княженки кинули свої дурниці і довго міркували, як знайти дійсну славу—„три довічні панни“.

З цього й починаються всі ті пригоди, яких зазнали три княженки, шукаючи свою лицарську славу. Нарешті, довічних пань знайдено, знайдено і двох старших братів, що „з дурної владі“ зблудилися з дороги, шукаючи пани, і тут починається боротьба за ту справжню славу, що чекає княженків в їх рідному князівстві. Правда перемогла кривду і лицарська слава дісталася тому, хто її дійсно заробив.

Такий, коротко переказаний, зміст цієї чималої казки. Він настільки цікавий, а художність оброблення всієї фабули настільки захоплює, що „маленький читач“—школяр зазнає і радості і втіхи над її читанням. Не раз його серце буде стискуватися то з болю за лиходійство вільми-чародійки, то з великої насолоди від геройських вчинків молодого юнака лицаря-княженка.

Що до технічного боку видання книжки, то, коли б не зовсім кецькі малюнки (3), та чимала кількість помилок, (наприклад „хулуй“ (хулий), „кажний“, „чернінцями“, „поїхал“, „бархоти“, „тільки“),—то книжечка б мала зовсім приємний вигляд.

Олекса Діхтярь.

405 Олександрів, В. С.—Чижинове весілля. Мал. Погрібняка. Дитяча бібліот. № 1. Катер. 1917 р. Ст. 14. Ц. 15 коп.

406 Пан Коцький. Народня казка. Перек. Труби. Дит. бібліот. № 3. Катерин. 1917 р. Ст. 14. Ц. 20 к.

407 Як гриби збиралися воювати з жунами. Мал. Погрібняка. Дитяч. бібліот. № 2. Катер. 1917. р. Ст. 15. Ц. 15.

408 Андерсен.—Ялинка. Переклад Труби. Дитяч. бібліот. № 7. Катер. 1917 р. Ст. 31. Ц. 40 коп.

Цю нову серію, видану в Катеринославі, призначено мабуть для дітей наймолодшого віку, і вона може також йти, яко перше позашкільне читання за для учнів першої групи початкової школи. Нічого нового в цій серії немає, але матеріал підібрано досить цікавий і простий для малих читачів чи слухачів.

Тільки варто зробити деякі уваги до кожної з цих книжок. Так, напр., „Ялинка“ Андерсена, така відома і улюблена дітьми казка, надрукована тут не в відомому і дуже гарному перекладі Старицького, а в перекладі Труби. Бажано було б щоб перекладчики не брались би перероблювати речі, як те зробив д. Труба. Нехай вже Андерсен залишається і в перекладі на нашу мову Андерсеном, а в перекладі д. Труби багато додано такого, чого немає в оригіналі і воно вносить дисонанс в твір славетного данського письменника. Так напр., на стор. 5-й у Андерсена сказано, що ялинка так піднялась, що зайці не могли через неї перестрибувати, а Труба додав „а оббігали і об-“

їжжали ялинку осторонь." Андерсен не вніс цього нового мотива, що зайці їздять по лісу, не має і перекладчик права додавати цього. Потім на сторінці 22 зовсім змінено характерні запитання мишей у ялинки, і замінено своїм: не від Андерсена, а—від д. Труби. Маленькі читачі і слухачі не помітять усіх цих одмін, але з боку літературної вартости перекладу ми завше висловимся за точнісенький переклад класичного твору, а не за переробку його. Крім того, бажано було б менше помилок в мові перекладу; так, напр., замість московського слова кадушка, ми ж маємо діжку, замість бумаги—масмо папір, замість звізди—зірку. Але цих нальих слів перекладчик не вживає. В коректі теж чимало недоглядів, напр. *распросторю, кажній*.

Разом з „Ялинкою“ Андерсена уміщено дуже гарне і просте оповідання Л. Толстого „Праведний Суддя“.

В другій книжці „Пан Коцький“—відома народня казка, теж трохи перероблена д. Трубою, але гарно ним переказана, тільки знов бажано було б не вживати таких виразів, що не мають літературної краси, як напр. „роспятакалися“. На жаль в цьому виданні неможливо негарні малюнки, неясні, невиразні. Є чимало й коректного недогляду, а, як уже не раз зауважувалось, в книжках для дітей і для школярів помилок не повинно бути.

Можна вітати, що твір Александрова—„Чижикове Весілля“ хоч тепер видано для дітей. Тема ця, звісно, цілком народня і найкраще оброблена в народній пісні з репертуару славетного кобзаря, що була надрукована в праці Георг. Товариства. Тепер ці праці бібліографічний раритет і можна на деякий час заловольнити дітей твором Александрова, але далі бажано видати безпосередній народній оригінал „Щиголево весілля“. Тут теж видавці поробили деякі купюри і коректурно-граматичні помилки.

Дуже гарно написано „Як гриби збиралися воювати з жуками“. І розмір віршів і слова підбрано дуже добре, навіть грибки дуже виразно намальовані в своїх ніжках, відповідно до характеру віршиків самої пісні.

Взагалі бажано, щоби Дитяча Бібліотека, яка видається, очевидно, для ширення поміж учнями перших класів, видавала свої книжечки з більшою увагою, розуміючи, що разом з користю, вони можуть наробити і шкоди.

С. Русова.

VIII. Інформаційні видання.

409 Г. Шіянов. Що таке державна власть. Видавництво „Воля“ у Вінниці. 1917 р. Стор. 35. Ціна 40 коп.

410 М. С. Кононенко. Про монархію та демократичну республіку. Видання Полт. союзу крд. т-в. 1917 р. Стор. 25. Ціна 50 коп.

Приступною мовою д. Шіянов викладає коротенько самі головні основи державного права, показуючи, що таке самодержавіє, конституційна монархія, республіка, установчі збори, центральна рада... Тому, що найшло собі місце в його брошурі, майже не можна зробити закидів, за винятком одного (стор. 16): він централістичну Францію зве чомусь демократичною республікою. Як же тоді назвати федеративну Швейцарію з поширеним правом ініціативи та по деяких пи-

таннях всенароднього референдуму? Не згадуючи ж про ініціативу та референдум, він тим самим не показав читачеві самої суті демократичної республіки.

Є гріхи проти стилю (стор. 19: трохи „нагадуючий“), проти чистоти мови („власть“), але бракує зовсім коректурних помилок, а в книжці ж д. Кононенка, давнього українського письменника, такої поваги до слова, на жаль, ми не бачимо.

Коректа дуже недбала: до виборив (стор. 9), писеля, вигодала (замість вигадала), дивоваться, скідалася... Місцями дубова мова: на бакшах у його стоять будки (стор. 2), винахід він зве „поправкою“ (стор. 3). Цьому небдалому зовнішньому вигляду відповідає й внутрішній зміст. Скажемо просто: автор не знає державного права. У його (стор. 6) „монархія це значить воля однієї людини, поставлена вище всього“; читач згадає англійську і цілий ряд інших монархій і не повіре д. Кононенкові. На стор. 7-й, він пише: „абсолютний монарх, може перемінити долю цілого народу“... Ні, не тільки розчерки самодержавних монархів часто нічого не були варті, а навіть і цілі закони, що по своєму духові не одповідали праворозумінню народу. Вже на що був самодержець Петро I, а його закон про передачу всієї спадщини виключно старшому синові, лишився тільки на папері. Далі парламентарний монарх у його не втручається в законодавство, він просто-на-просто (стор. 10) „прикладає свою руку до того закону, до якого йому скажуть“. У Кононенка в парламентарній державі монарх запрошує скласти кабінет не представника партії, що має більшість в парламенті, а „представників тієї партії, яка повалила попереднє міністерство“... (стор. 11); влада ж в такій державі як законодавча, так і „виповняюча(?)“ належить парламенту. Треба ж було, беручись за популяризацію державного права хоч краєм уха почути і про теорію Монтескьє, аби не нести подібної нісенітници. І так на кожній майже сторінці стриваєш грубі помилки проти державного права, яких навіть не можна перелічити.

На перших сторінках своєї брошури, автор робить невдалий екскурс в область соціології, пояснюючи, відкіля взялися пани та царі. Наукою визнано, що капіталісти, як земельні так і індустріальні, з'явилися в результаті історичного насильства з одного боку і присвоєння додаткового продукту робітників—з другого; з белетристики ж д. Кононенка виходить, буцім-то пани з'явилися, як наслідок, сказати би, громадського поділу праці.

Побажаємо ж, щоб д. Кононенко більше поважав українське слово, шанував читача і беріг своє письменницьке ім'я, яке можна зовсім згубити, коли братись за непосильні теми.

О. Мишук.

411 Іван Огієнко, пр.-доц. Київ. Унів.—Українська мова. Бібліографічний покажчик літератури до вивчення української мови. Видав-во книгарні Є. Череповського. Київ. 1918 р. Ст. 88. Ціна 1 руб. 50 коп.

Появу покажчика п. Огієнка можемо тільки вітати, бо потреба в ньому відчувається вже давно, особливо ж тепер, коли мова наша завоювала, нарешті, належне їй місце. Покажчик „Українська мова“, як пише автор, складався поволі „за останні роки“ і вихід його в світ мав „заспокоїти негайну потребу громадянства—знати

свою цінну скарбницю і показати все те, що вже зроблено по вивченню української мови, але трохи далі сам п. Огієнко констатує, що „показчик... повний тільки по можливості“ (?). Правда, п. Огієнко дає обіцянку, що він згодом побільшить його й „сам“, коли цього не зроблять „тямущі люди“. В показчикові, поруч з творами „стовпів“ язикознавства (Піпіна, Ягича, Потебні, Шахматова й інш.), уміщено й такі популярні книжечки, як—*М. Плевако*. „Життя та праця Бориса Грінченка“. Харків, 1911 р. 81 ст. 12 к. Знаходимо серед літератури, навіть, „солідну працю“ п. Дубняка—„Словничок термінів природознавства та географії“; правда, п. Огієнко тут таки зауважує, що це „зовсім не корисна книжка“, але ж на ст. 4 він запевняв нас, що його „показчик“ має в собі все „головне й найцінніше“ (?).

На ст. 31, від. XIII, автор чомусь дає определение слова „етимологія“—чому ж тоді немає спреділень: „морфології“ (ст. 28), „синтаксису“ (ст. 29), „палеографії“ (ст. 66) і т. далі. При назвах багатьох книжок, перелічених в показчикові, п. Огієнко подає цінні вказівки—де й чи вміщено рецензії на ту чи іншу працю. Між иншим треба зауважити, що автор самочинно ставить наголос на деяких прізвищах, як напр.: Требін А. А. замість „Требін А. А.“ (ст. 86). В показчикові також збереглася утворена останніми часами міцна „традиція“ слабої коректи, аж „прикро“ стає, коли натрапиш у тексті на якусь „етимологію“ (ст. 87). По-за тим усім треба сказати, що бібліографічний показчик п. Огієнка досить гарний подарунок „всім тим, хто бажає найкраще вивчитись української мови“—і справді багатим бібліографічним матеріалом своїм може стати в великій пригоді.

С. Паночіні.

IX. Часописи.

412 „Просвітянин“ — Часопис життя і освіти на Україні. Книжка 1. Вид. Т-ва „Просвіта“ у Києві. 1918. Стор. 64 in 8°. Ц. 2 карб.

Багато часу минуло, як у „Ки.“ з'явилася звістка, що Київська „Просвіта“ ухвалила розпочати видання періодичного органа культури на Україні. Багато труднощів довелося зазнати почесному товариству, поки воно здійснило свій хороший намір і дало в руки нашій людності, а переважно діячам молодих товариств „Просвіти“, свій перший збірник. Але ж всі ті труднощі переможено й перед нами лежить чепурна, благородного вигляду книжка і цікава своїм змістом, і безперечно корисна своїми практичного характеру статтями для діячів позашкільної освіти народу нашого.

Зазначивши правдивість і слухність 12 літ тому сказаних першим головою Київської „Просвіти“ Б. Грінченком слів про роль „Просвіти“ на Україні, редакція в передовій своїй статті каже: „Ми бажаємо бачити згодом нашого „Просвітянина“ осередком, що єднатьме діяльність усіх українських Просвітних товариств. Щоб виконати

нашу повинність, нам, просвіт'янам, треба одностайно стати, гуртом і планомірно працюючи до своєї цілі. Гадаючи, що тільки планомірно працюючи, сполучені в одну непереможну своїм культурним впливом громадянську силу, в одну „Просвіту“ імени Т. Г. Шевченка, наші Просвітні товариства понесуть хвилі розумового життя, світло науки й мистецтва в найдальші закутки нашої України, поширять і зроблять популярними надбання культури нашої української і світової.“ „Освіта народу повинна ширитись й міцніти, бо в ній запорука належного народові посеред інших культурних націй міста“.

І це святі слова. Поки не стане наш затурканий люд на міцний ґрунт широкої й всебічної культури,—до того часу навіть всі щасливі придбання політичні, яких досягла Україна,—не матимуть належної опори. А щоб збудити той приспаний розум народній, щоб поставити нашу людність на відповідний культурний рівень,—треба багато праці, енергії й любови з боку більш освіченого елемента, що гуртується нині в осередках провінціальних „Просвіт“, діяльність яких повинна проходити в повній суголосності, без жодного небажаного хитання та значніших огріхів.

І, ставлячи перед собою таку вчасну мету, як об'єднання освічених українських робітників на полі відродження й розвитку культури,—новий часопис проводить планомірно свою діяльність вже з першого свого числа.

Почавши хорошою, докладною й цікавою статтею *В. Поточного* про братства на Україні, що були прототином нинішніх „Просвіт“, журнал ніби тим вводить просвіт'ян в курс їхньої чергової роботи, зазначивши їм напрям і погляди їхніх попередників.

Дальшим, так би мовити, етапом в розвитку тої праці була діяльність вже тих „Просвіт“, що після першої російської революції повстали на Україні. Сумна історія їх переказана в стислій, але багатій фактичним матеріалом статті *М. Ішуніної* („Під тягарем“).

Теплу і чулу статійку пам'яті невтормого робітника на просвіт'янській ниві Б. Грінченка, людини, що була справжньою „душею просвіти“, присвятив *Сергій Єфремов*.

Статтями *Л. Чорноморського* (Історія заснування і діяльності Галицької „Просвіти“) та *В. К.*—короткою історією першого з'їзда представників „Просвіт“, закінчується історична частина збірника.

Дальша стаття В. С. „Освітній рух на Україні“—з біжучого життя—в стислій формі зазначає перші культурні здобутки українські. В ній коротко оповідається про рух і потреби на популярну книжку та підручники; про діяльність товариства шкільної освіти; про перші кроки на полі утворення початкових шкіл та гімназій; про народні університети; Київську академію мистецтва; національну бібліотеку та просвітні товариства, що повстали на Україні.

Всі ці статті однаково цікаві для всякого культурного читача, незалежно від того, чи має він якесь відношення до роботи тієї чи іншої просвітньої організації, чи ні.

Дальша (інформаційна) частина часопису містить в собі *Постанови 1-го Всеукраїнського з'їзду „Просвіт“*, що відбувся 20—23 вересня 1917 року у Києві. Постанови ці згуртовано по відділах: загальні справи; шкільна й позашкільна освіта; видавнича справа; співочі гурти та музика; народний театр; бібліотечна й книгарська справа; шкільне будівництво; організація „Просвіт“; стосунки „Просвіт“ з „Селянською спілкою; пам'ятник Шевченка; центральне бюро „Просвіт“.

Далі від центрального бюро „Просвіт“ подано проект нормального Статуту Українського Т-ва „Просвіти“ і проект Статуту Спілки „Просвіт“ в повіті чи районі.

Це — матеріал, надзвичайно потрібний на селі, де, навіть при великому й широму бажанні щось зробити в цілях організації просвітнього товариства,—більш діяльні люде часто - густо бувають безпомічними, не маючи на-пóхвату нормального зразкового статуту.

Закінчується перша книжка „Просвітянина“ такими інформаціями: список книжок, які можна рекомендувати для читання в „Просвіті“, і реєстр товариств „Просвіта“ на Київщині та Поділлі.

Як видно з зазначеного плану й матеріалу, що було використано редакцією для першого збірника, нова праця Київської „Просвіти“ уявляє собою значну цінність, і тому треба щиро побажати, щоби товариство продовжувало й на-далі так само успішно распочату роботу по виданню збірників „Просвітянина“.

Видання гарне, старанне. Ціна, як на наш час, зовсім невисока, особливо беручи на увагу почасти спеціальні завдання збірника.

В. Старий.

Х. Поезії.

413 Т. Шевченко. Кобзарь. В редакції В. Доманицького. Видавниче Товариство „Кривниця“ Київ. 1917 р. XXXI+704 ст. Ціна 3 карб. 50 коп.

Минув цілий рік з того часу, як уперше впали кайдани з українського письменства. Після певної перерви ми знов маємо повний, невтятий цензурою текст „Кобзаря“.

Цілий рік був, щоби приготуватися до гарного, пристойного і гідного пам'яті Шевченка видання. І от одно з більших українських видавництв—„Кривниця“ випускає як раз до роковин Шевченкових „Кобзаря“—книгу, якої прагнуть сотні тисяч людей, книгу, з якою не розлучатимуться, яку вивчатимуть на пам'ять. І що ж знов ми бачимо? „В редакції В. Доманицького“. Так, Україна в боргу у покійного. Його робота над текстом „Кобзаря“ в розвиненні Шевченкофілогії назавше лишиться тим, чого не зможе обминати ні один дослідувач творчости Шевченка, але метод видання тексту Кобзаря, вжитий небіжчиком, був цілком хибний. В одні і той же твір він вносив варіанти з різних автографів цього твору, замість брати текст одного автографа за основний, а до нього давати варіанти. Але праця Доманицького, при всіх її хибах все-таки дала нам повного „Кобзаря“ і нічого не-Шевченкового в текст його не було внесено. Далеко гіршим явищем були „критичні“ експерименти п. Ю. Романчука, котрий відважився на вандалізм, яких йому ніколи не простить українське громадянство: він викидав одні слова і заміняв їх іншими, викидав цілі рядки, від чого „поезійка—слова Романчука—і що до форми, і що до змісту краса“, виправляв рими, атестуючи окремі місця з поезій Шевченка, як „занадто загальні і шаблонні“ і т. д.

Те, що робив Романчук свідомо,—результат нерозуміння того, на кого він „руку підіймав“, нерозуміння того, що всі помилки і хиби в поезіях Шевченка дорожчі вам в тисячу разів від поправок і підмальовувань Романчукових.

Тепер „Кривниця“ зробила щось гіршого. Навіть Бонадурера „перещеголяла“. Це кажучи вже про *божее* (*божее*), *бочу* (*бачу*), „убугі села“, *всього* замість *всього*, про такі написання: *слипий*, *дітячий*, *семикрате*—помилки, які знаходимо трохи не на кожній сторінці, видавництво допустилося і пропусків і перекручування тексту, Шевченкового тексту!

На ст. 112:

Зійшло сонце; Україна
Допалала, тліла
А де шляхта, запершися,
У будинках мліла.

Це замість:

„де палала, тліла, а де“... і т. д.

На ст. 657:

Тебе, о люту, зацькують

Замість:

Тебе, о люта...

На ст. 588 замість: „во віки віки похвала“—„во вік-віки похвала“; на ст. 592 цілком зайве повторення слова *взялась*; на ст. XVI:

... розсаяю
Дурную голову свою,
Як ці добродії дознають.

Тут випущено цілий передостанній рядок:

Та кайдани собі кую.

Пропуски слів в тексті Шевченка знаходимо на стор. 615, XI-й XXX-ій і инш.

Статистикою я не збираюся займатись! Досить і того, що я навів, щоби „Криниця“ почервоніла.

Вся біографічна замітка - передмова В. Доманицького—повна помилок.

Але повстає питання глибшої ваги і значіння. Через що видавництво, яке розпоряджає певними і, як ми бачимо з його діяльності, чималими засобами, пішло шляхом неохайного механічного передрукування, доручивши його виконати, очевидно, другорядному коректорові?

Після виходу у світ останніх видань, на які давав згоду сам Доманицький, де-що прибавилося до- тексту поезій Шевченка. Нагадаю хоча би двічі в р. 1914-м видруковану мною поєвату до „Черниці-Марьяни“ і цілком новий текст її другої частини, надруковані мною в Кобзарі (Вид. Дятель Спб. 1914). Нагадаю, що д. Щурат давно вже з'ясував, що поезія, яка друкується під назвою „Подражаніє Едуарду Сові“—єсть „подражаніє“ одній поезії польського поета Чечота, а присвячена лише Сові, і її треба озаглавити: *Подражаніє. Едуардові Сові.*

Нагадаю, що нема вже рації тепер друкувати: „У Версалі над злодієм на бор розпустила“, коли з'ясовано що тут „набор“—омофор, „покрывало“...

Сам Доманицький давно б це все подавав і повинравляв би, як би був живий.

Правда, на неохайність видань Шевченкових Творів „Криницею“ вже звертали „увагу“ на сторінках „Книгаря“ (див. ч. 1-е, ред. № 110). Але суворі і справедливі уваги рецензента, очевидно, не явилися належною пересторогою для видавців.

І тому мимоволі згадуеш видавців „добраго, стараго времени“, згадуеш Кожанчиковський Кобзарь 1867 р., за виданням якого доглядали Костомаров і Вашкевич і в передмові до якого були золоті слова: „Нам, шануючи Тарасове ім'я і пам'ять хотілось, щоб кожна йота з його писання, наскільки було можна, стала відомою без жадної одміни; бо хто ж одважиться Шевченка одмінити?“

Отже тепер одважуються!

Люде купуватимуть!

Пав. Зайцев.

414 *Якія Савченко. Поезії.* Книжка перша. Житомир. 1918. Стор. 104. Ціна 3 карб.

Серед великого числа нових поетичних збірників маленька книжечка поезій Савченка безперечно звертає на себе увагу: так неподобна вона до інших своїм тоном, змістом, навіть своїми зовнішніми технічними прийомами.

Перша характеристична її риса — це страшний, безпросвітний песімізм, без порівняння темніший, ніж навіть песімізм Олесевських мініатюр. Перегортаючи збірник, сторінку по сторінці, ми надбуємо цілу низку густо-песімістичних формул. Молодий автор, повний зневіря і розчарування, він не вірить в щастя; ніщо світле й ясне його не принаджує. Він певен, що в основі великої будівлі світу лежить зло: споконвіку, коли „із тьми огонь пролився“, весь світ „запалився стражданням“; страждання стало законом життя,—на світі нема нічого реального, крім нього. Завжди і всюди, на всіх стежках людини, на тій „Звірній Землі“, де вона живе, вартує „безокая Злобність“. Всі путі життя здаються поетові темними без краю, і навіть животворне сонце, на його думку, лле отруту.

Двадцять весен білих-білих,
двадцять келихів у-щерть...
Пив я сояину отруту
і в останнім винив смерть.

Смерть для поета—радісне увільнення з юдолі смутку і сліз. Раз у раз про неї, про „вірвану“ пряде він „золотую мрію“:

Засну в пустелі на піску,
між сірих скель навик спочину,
і в смертних снах навик одлину
в бездонну огненну ріку.
І стане казкою життя,
як міф далекий і туманний...
—Оставлю вірш я злототканний
про вічну радість небуття...

Образи поетові строго відповідають його настроєві. Мало не на кожній сторінці збірника знаходимо ми: Чорних звірів,

Біле Око, гномів і чортів, Сокиру (з великої літери), Білу Безодню, Дракона і Змія, білі привиди і кістяки, — а на чолі всієї зграї цих незвичайних образів і абстрактностей стоїть Мертвий Кінь, що кожної ночі увижається поетові „з кістяком в сідлі“, — щось вроді знаменитого „всадника без годови“.

...О кінь страшний. І мрець із ночі,
З країн прокляття, із пустинь.
Несеться кінь, а мрець регоче...
В сідлі—кістяк. І Мертвий кінь.

Звідки автор взяв свій страшний символізм, де джерела його настроїв—сказати не трудно. Все це просте запозичення. З українською поезією д. Савченко проте зв'язаний мало. Єдиний, хто міг вплинути на нього, це—Олесь, як автор „Світла ватри“, „Огня“ і інших подібних п'єс. Далеко виразніші впливи поетів російських, головним чином Бальмонта. Од Бальмонта взяв д. Савченко свою пристрасть до абстрактних іменників („пустельність“, „глибинність“, „повторність“, „злобність“), свою неприємну манеру писати звичайнісінькі слова з великої літери, свою манірність і позу. Але коли російська поезія давно вже пережила *sturm und drang* символізма і нині знаходять інші настрої, культивує іншу маніру,—молоді українські поети, шукаючи нових тем, вибиваються на цю стежку тільки тепер,—тоб-то спізнаються, що найменше на 20 літ... Бідна українська поезія!

Впливом російських поетів до певної міри пояснюються і численні лексичні москалізми автора — жемчуг, грані, мідний (зам. мідяний), судьба і такі вирази, як „*тінь злорадно торжествує*“ або „*марили сояшино на землі*“.

Хист до віршування у д. Савченка, здається, є. Але володіє віршом він ще не досить. В його рядках раз-у-раз приходиться робити насильства над наголосами, напр. „*віном серця повні вщерть*“, „*стріли кидають сонця*“, „*в дощах денних блискавиць*“ і т. и. Не завше управляється автор і з римою, дуже часто він римує лише парні рядки — 2 і 4. Проте іноді йому удається опанувати над формою і тоді рядки його набувають певної мелодійності.

Тихе царство, тихе царство,
тихе царство злого сна.
Я не знаю, не згадаю,
ким закреслено Обличча,
ким затерто Імена (стор. 55).

Загальне враження од збірника скоріше приємне, ніж прикре. Там, де автор кидає свої ходулі, перестає, кажучи власними

його словами, „танцювати танець диквий“, у нього з'являються такі милі, стримані вірші, — „Засну в пустелі...“, „Океан“, „В снігах“ і особливо — „Засвітим сьогодні вечірні огні“ (стор. 76). Сподіваємось, що в дальших збірниках д. Савченко залишить свою загонисту реторику, перестане утворювати страхіття і віршовані ребуси, в роді „Мертвого коня“, і тим збільшить вартість своєї поезії.

М. Зеров.

415 О. Кобець. П'єси п'єсника. Библиотека П'єсника. Серія 1. Образцы украинской литературы въ русскомъ переводѣ. Відень. 1917. Стор. 16, in 32°, ц. 20 геллерів.

Манісенська книжечка, ченурненько, як і всі закордонні, видана уявляє собою друге число видань, що мають в московських перекладах репрезентувати українське письменство поміж полонених в Австрії, Германії то що. Видимо там—в ворожій тоді нам землі, де зібралася безліч полонених з Росії, була потреба дати їм відповідну лектуру рідною мовою й видавництво пішло на зустріч тій потребі, стараючись познайомити росія з письменством українським. Теоретично міркуючи, здавалося-б, що маючи перед собою таку мету, видавництво намагатиметься в тій чи іншій системі дати справжні ліпші зразки нашої літератури, щоби, так мовити, „об'єднати приємне з корисним“, а з другого боку і з нашим письменством „не ударить лицомъ въ грязь“. А ж воно виходить і так, і не так: з одного боку „Моисей“ І. Франка і „Т'їни забытыхъ предковъ“ М. Коцюбинського, — а з другого—кілька випусків „П'єсенъ п'єсника“ О. Кобця, пісень, що друкувалися у віденській „Неділі“ та берлінському „Русскомъ Вѣстникѣ“.

І це було б тим більшим дисонансом, принаймні для тих, хто раніш нічого не знавши про творчість О. Кобця—безперечно талановитого молодого поета,—надбав би спочатку на ці „П'єси П'єсника“.

Окрім того, що це—тільки віршований щоденник д. Кобця, в якому лише часами зустрічаються більш менш вдаль й поетичні речі,—самий переклад, хоча й авторизований, далеко не блискучий.

... Недобитый солдатъ.
Покинутый въ полѣ своими,
Кончался вблизи, затуманенный взглядъ
Вперивъ вдаль простора... за ними.“
Або: „Просторъ вездѣ, воли, веселье звуки
И птицы поютъ все про счастье безъ муки...“
Або: „Минали года, измѣнялися дни“,
Або: „Все строятъ, хоть воронъ тотъ чорный
кричить
И почвой непрочной корить (?)!“
Чи: „Дорогая, прости—я ж не зналъ!“—

Все це—ні по-українському, ні по-російському. А, тим часом, майже вся книжечка повна таких „образцовъ украинской литературы въ русскомъ переводѣ“.

Ми певні, що видавці цієї бібліотеки та й перекладчики, що для неї працюють, не прислужилися не тільки до поширення слави нашого письменства, а навіть до того, щоб показати лице нашої літератури в пристойному вигляді.

В. Дикий.

416 А. П. Хамардюк. Перед зірницею. Вірші. Миргород. 1917 року. Ц. 25 коп. Стор. 16.

Уявіть собі пристойне товариство, де несподівано хто-небудь взяв би й роздягся до-гола... Скандал...

Такі скандали, на жаль, стали пошестю на ниві Українського друкованого слова... Один з самих непристойних скандалистів—д. А. П. Хамардюк. Даємо йому перше слово:

Па память другім „за спасібо“ від них
Вірші колись я писав;
Хоть гірко траплялось від заказів тих,
Всеж, я мазюкав, складав.

Не знаю, що таке робили „заказчики“ Хамардюку, але ясно одно, що психично і морально в результаті їх „воздійствій“ Хамардюк захворів...

От що він видає, як вірші:
Вітаю ж тебе товарищу, Всевночку,—
Найкраще бажанне вилітаю в віночок
Із чи тих і щирих квіток
Товариської приязні, дружби і щастя,—
Сповнення ідей, все вилітаю в віночок!...

Це зразок поетичної вартости всіх поезій, що ввійшли в книжечку.

Коло могили Шевченка в Хамардюка:
Серце б'ється згучно в грудях, хоче виско-
чить зовсім,
Гукнуть пісеньку про волю память вічну
Йому

Так же гарно, як і він співав давно...

Хтів навіть Хамардюк кинутися в Дніпро, „по хтось ще держав“. Держала виявляється, „злая доленька“. Придержала, і давай над ним насміхатися. Штовхнувши його на видання цих „віршів“, вона продиктовала йому передмову, де він, розповівши про утиски над рідним словом і про те, що його почуття любови до України через це „не могли побачити світу“, пише: „Отакіх кілька рикок своїх почуттів в віршах предлагаю на розгляд вільних читачів громадян українців. Ні слава поета, ні заробіток мене не примушують до видання. 5% від видання з номінальної ціни 25 коп., хай іде в національний фонд на просвітні справи.“

За відсутністю свого капіталу випускаю в першій виданню 2 тис. примірників. Но коли б хто захотів перевилати оцю брошурку, я згожуюсь з охотою, по першою умовою поставлю 5% дати на просвітні справи національного українського фонду“...

Не маючи капіталу, Хамардюк ворог „капіталістичних“ душ:

„Засмучений гуляє він по парку,
З палацу несуться звуки рояля
... лунають в повітрі
Рвуться геть з капіталістичної душі...“

Це його штовхає на протест проти соціального устрою і він в поезії під назвою „Ні, Ні!“ (Вплив регістратора по переписі хазяйств жінок-салдаток в Київській губ., Чигиринського пов.) малює селянські злидні:

Нема в бідних селян „топлива“:
Терещенко всім обіцяв
Й три фірчини хмизу давав
Нять золотих ось стоять вони,
Підвідчики ж брали за кожну
По два с половиною рублі!

Було того щастя... Давав
І солому на третім селі,
Бо в своїм для себе... а нам?
Наймій на підводу тепер!

475

Солома ще й досі зосталась...
Я й так заплатила була
Не менши, як п'ятнадцять рублів!

—Муж ремесло яке знає?
—А ніякого же ні, ні!
Хатинку недавно кінчила,
І діток п'ятеро маєм.
Недавно з солдатів вернувся.
І мусів шукати роботи;
Почав він служити в дворі... і т. д.

Чорт зна що!—скажете. І це, додаю, пише учений агроном. Ранені салдати, що, навчившись грамоті в лазареті, під впливом прочитаного, починають писати вірші—я спеціально збирав таку літературу—геніяльні поети перед Хамардюком. І коли б це не освічена людина писала, не варто б було й звертати уваги на це, але коли освічений чоловік теряє самоповагу, соромязливість і справді безчестить друковане слово, то що Хамардюковщину треба запламувати.

„Слава поета“, „5% на просвітний фонд“, умови перевидання цих творів,—як що це не божевілля, то нахабство і паскудство.

П. Зайцев.

XI. Музика.

417—422 Українські колядки: 1) Ой видит Бог, 11. 65 к., 2) Небо й земля, 70 к., 3) Мир і радість, 65 коп., 4) В Різдво з півночі, 60 коп., 5) З днем рождення, 70 коп., 6) Пане Господарю, 60 коп. Зібрав і записав Л. Кудрицький. Власність Української видавничої Спідки. Київ, р. 1917.

Д-ій Кудрицький надумав збагатити укр. музичну літературу і випустив у світ українські колядки в розкладі для хору. Але він глибоко помилився в своїх намірах, бо ця продукція його музичного талану не внесла жодного позитивного вкладу в муз. укр. скарбницю, а лише збільшила і без того велику купу того музично-ділетанського мотлоху, який під гучними рекламними девізами, підчас з гарними обклатками, випускають деякі спекулюючі на українстві видавничі фірми...

Українські колядки... Чи задумувався д. Кудрицький, наскільки підходять під це поняття такі ним записані (?) „колядки“, як „Мир і радість“, „В рідво з півночі“, „З днем рождення“?—Підозрілий що до народнього походження зміст цих „колядок“ свідчить тільки про близьке знайомство записувача з благочестивими віршами, які містяться в журн. „Странник“, „Духовная бесіда“ і подібних виданнях, а музика... напевне скомпанована самим д-ем записувачем і то під впливом або „неанолітанських“ мелодій („Мир і радість“), або „вечерніх дзвонів“ („Різдво з півночі“)... Втім, що ці так звані колядки прозвані д. Кудрицьким українськими—велике непорозуміння...

476

Музична вартість українських колядок Л. Кудрицького зовсім не висока. Гармонізація примітивна, місцями зовсім немілозвучна і малограмотна (10, 11 і далі такти колядки № 2), а взагалі—суто ділетанська. Знамениту і всім відому мелодію колядки: „Ой, видить Бог“ д. Кудрицький в своїй гармоничній обробці нащось покалічив. Авторіві захтілось очевидно показати свою „ученість“ і вжити імітації (в басах) першої фрази: „Ой видить Бог“. А позаяк ця імітація контрапунктично не складала гармонії з головною мелодією, то автор розвязав „гордів вузол“ в той спосіб, що просто змінив її і приткнув „від себе“ мелодію на протязі цілого другого такту. Через це перший період колядки згубив свою ритмову закінченість (5 тактів замість 4-х), а в тексті під нотами з'явилась потреба в повторенні аж двічі слова „Творець“, чого зовсім нема в тексті, окремо уміщеному на прикінці, після нот. В цій же колядці д. Кудрицький вжив провінціального дешевенького ефекту, примусивши басів—підчас співів тенорами слів: „Благовістуй в Назареті“—вигукувати на протязі 4-х тактів слово: „колядка, колядка, колядка!“

Що до зовнішнього боку видання, особливо—корректи як нот так і тексту, то, видима річ, її зовсім не провадилось. Безліч помилок в нотах страшно; текст часами не під тими нотами, де потрібно, і тому, хто задумав би росписати партії хора з цього видання, прийдеться напевно звертатися за вказівками до самого д. Кудрицького.

К. Стеценко.

423 Наша пісня. Вид. Союзу Визволення України. Вецляр. 1916 р.

424 „Soldatenlieder“, видання Загально-Української Культурної Ради, Жовтнярські пісні Осипа Юрія Фельковича, поручника у війні з Італією 1859 р. Тексти вибр. др. Василь Шурат, мелодії приспосібив і доповнив Філарет Колесса. Відень. 1915 р.

Як благодійно впливає поділ праці на результати праці, так гарно дифференціація в мистецтві діє на загальний розвій самого мистецтва. Вона сприяє популяризації мистецтва, дає змогу прикликати до творчості ширші кола людства, дає змогу культурно-естетичним постулатам засягати в дальні шари громадянства.

Тому в мистецтві в тих творах, що їх призначено для ширших мас, не повинно бути ні одної фальшивої риси, жодного дисонансу, нічого такого, що могло би образити природне чуття гармонії в людині. Такі твори мусять бути зредаговані й вибрані найбільш освіченими спеціально людьми бо вони мають велике виховуюче значіння. В нашій молодій державі, де відбуваються тепер закладини всіх галузей соціального життя, кожен крок важить тричі більше, ніж звичайно. Ми будемо, ми кладемо підвалини.—тож кож-

на непевно покладена цеглина може зісувати цілий мур. Кожну цеглину, кожен камінчик мусять класти з любовію, шануючи нашу самостійну державу. З погляду користі для держави мусять дивитися на кожну появу нової речі і в музичній літературі.

І з такого погляду 2 збірки, привезені з-за кордону, лишають по собі досить сумне вражіння. Видана „Союзом Визволення України“ містить кілька, правда, популярних пісень народніх (це, розуміється, найкраще), а так само пісні вигадані ріжними авторами—і це саме той матеріал, який варто було б з збірки викинути, без жодної для неї шкоди. І демократично-патріотичного змісту слова не заступають убогости музичної думки, котру заб'є перший ліпший номер з репертуару „Гротеска“. (Такі, напр.—„Тюрма за неволю“, або ж марш „Україна“).

Деяких пісень подано далеко не колоритні варіанти, замість кращих, як напр. „Ой, на горі та жінці жнуть“. Пісня, котра зветься „До волі з неволі“ вже фігурувала перед нами один раз, але під назвою „Марш і Поклик соколів“. Котра ж назва й котрий текст дійсно їй належить?..

В „Марші гайдамаків“ помилки в записові мелодії, мабуть, коректурні, бо їх насіяно чимало всеюди.

А взагалі вибір пісень такий, що навіть документальні посвідчення ріжних світил європейських навряд чи переконали б, що „українська пісня є найкращою в світі“.

І справді, це не наша пісня, бо якась „Тюрма за волю“ нічим не краща напр. за „Ойру“, котра згучить у сурмах наших січовиків досить завзято. Дайте їй патріотичного змісту слова і вийде типова пісня по рецепту вецлярської збірки.

Хто розгорне другу збірку „жовтнярських пісень“, того зір на першій же сторінці буде приемво вражіння портретом австрійського цесаря Франца Йосипа.

В pendant до першої сторінки й далші, де видруковано: „австрійський гимн народний“, „кельнер-марш“, „Наш Цісарь“, „Наша фала“ і т. ин.

Звісно, для наших днів це віє трохи політичним анахронізмом.

Шкода, що де котрі думки передані Колесою, перейняті нещірним ліризмом, зворушливою елегійністю, з хунавими українськими зворотами.—замішалися між „ті діфірамби“ цесареві Австрійському.

Н. Дубровська-Трикулевська.

Видавнича хроніка.

● Товариство „Час“ у Києві розпочало видання драматичної серії до якої прийнято такі твори: М. Гоголь—„Ревизор“ в перекладі Миколи Садовського; „Богдан Хмельницький“—драма М. Старицького (повний текст); М. М. Старицька-Черняхівська—драма „Гетьман Петро Дорошенко“ (повний текст) та „Останній сніг“—етюд (друге видання).

● Те-ж Т-во розпочало друкувати серію книжок під назвою „Шкільні Оповідання“, в число яких увійшли кращі оповідання для молоді ріжних європейських авторів.

● Воно-ж в близькому часі випускає з друку Московсько-українській словник, який міститиме до 12 тисяч слів (портативне видання).

● Одночасно Товариством „Час“ віддано до друку серію книжок перекладної белетристики: *В. Гаршина, Л. Андрєєва, А. Чехова, Вагнера* та інших московських письменників.

● Те-ж Т-во замовило переклади книг-романів для шкільного читання: *Карелі* з англійської мови—„Історія дитячої душі“, *Дікенс*—„Олівер Твіст“, *Бернет*—„Маленький Лорд Фонтлерой“, та *Кінлінг*—„Сміливі Мореплавці“.

● Т-во „Час“ у Києві розпочинає видання товстого журналу двохмісячника—„*Минулі дні*“ під редакцією *С. Єфремова*. Одержано згоду на участь в журналі багатьох відомих українських письменників.

● Видавництво „Вернигора“ у Києві друкує такі книжки: *О. Островський*.—Руйнування Батурина; *Кравчук*.—Геометрія для гімназій; *Калішевський*.—Латинська граматики; *Стеценко*.—Співаник ч. 1 і 3; *Кошиць, А.*—Співаник; *Шерстюк*.—Українська граматики ч. II; *Рудницький, С.*—Україна, земля та народ; *Бокачіо*.—Декамерон ч. I; *Шахрай і Кравчук*.—Початкова геометрія; *О. Островський*.—Атакування нової Спці.

● Воно-ж готує до друку: *А. Холик*.—Географія України (курс гімназій); *С. Богач*.—Загальна географія, ч. II (краєзнавство); *Степовий*.—Співаник, ч. I (для дітей дошкільного віку); *Бокачіо*.—Декамерон, ч. II; *Ф. Купер*.—Звіробійник; *Ж. Верн*.—Подорож довкола землі; Шкільна мапа Європи.

● Видавництво *Є. Человського* у Києві цими днями випускає такі книги: *Проф. Грунський*—„Українська граматики“ для практичного вивчення мови української росіянами. *Т. Лубенець*—„Друга читанка“ для дітей старшого віку. Теж видавництво готує до друку словник московсько-український.

● „Стара Громада“ надумала випустити нові видання російсько-українського словника *М. Уманця і А. Спільки* та українсько-російського *Б. Грінченка*. Словник *М. Уманця (М. Комарова)* мають доповнити тим матеріалом, який збирав за життя небіжчик *М. Комаров*. Словник *Б. Грінченка* мають доповнити тим матеріалом, що єсть в багатьох старих учасників роботи над цим словником та в інших осіб. Редакцію й завідування технічною частиною видання словника *М. Уманця* запропоновано *А. Ніковському*; таку саму роботу по виданню словника *Б. Грінченка* запропоновано взяти *Г. Голооскевичу*. (Н. Р.).

● Видавництво Споживчих Товариств цими днями має випустити такі книжки: „Наталка Полтавка“, „По ревизії“, „Чорна Рада“, а також серію лекцій для народнього університету.

● З початком цього року у Києві основалось наєве видавництво „Серп і Молот“, що ставить собі метою видавати науково-популярну і науково-соціалістичну літературу без ріжниць течій та напрямків. Крім суспільно-політичної літератури, накладом видавництва „Серп і Молот“ виходитимуть повні збірники творів українських і світових письменників, учених, публіцистів і філософів. В цьому році вийде перший повний збірник творів *Θ. Кобилянської* в десятих томах під ред. *Сріблянського*. Видавництво має відчинити власну книгарню, в якій будуть книжки на западно-європейських мовах.

● Видавництво „Серп і Молот“ друкує і готує до друку такі книжки: *Ю. Охримович*.—Короткий нарис розвитку української національно-політичної думки, ч. I; *С. Балей*.—Соціалізм і етика; *С. Подолінський*.—Соціалістичний рух в Англії і Ірландії до 80-их років; *Б. Бакс і Г. Квелм*.—Соціалістичний катехізм; *Е. Ренан*.—Що таке нація; *К. Каутський*.—Класова боротьба, та інші.

● Видавництво „Друкарь“ друкує книжку *Д. Дорошенка*—„По рідному краю“ (дорожні вражіння й замітки).

● Нова книжка. По наказу Начальника Генерального Штабу відділом закордонного зв'язку і представництва Генерального Штабу перекладено з французької мови і віддано до друку книжку: *Відомости про Французьку армію* (витяг із статута внутрішньої служби військових частин). В найближчому часі книжка вийде з друку. „Боротьба“.

● Видавництво „Криниця“ видає книжку *О. Білоусенка* „Вінок“ читанка з III частин, починаючи з букваря до чотирьох-класового курсу.

● Нові книгарні. Цими днями в Києві одчинилась нова книгарня „Книга“. Так само одчинено українську книгарню в передмісті Києва на Демієвці.

● В-тво „Сіверянська Думка“ в Чернігові друкує книжку *Д. Дорошенка*.—Коротка історія Чернігівщини, книжка має бути з ілюстраціями.

● Видавництво „Сміх“ цими днями випускає 4-ту книжку веселої бібліотеки під назвою „Для дорослих казки та легенди“ (*Оскара Уальда, В. Дорошевича, А. Куприна, В. Еттель, Чар. Вуда*, народні українські гуцульські та інші).

● Те-ж видавництво для 5-ої книжки, що буде уявляти з себе збірку гумористичних оповідань українських авторів одібрало згоду на участь письменників: *С. Васильченка, С. Черкасенка, Л. Старицької-Черняхівської, Тиберія Горобця, П. Михайловича та інших*.

● В квітні, цього року, почне виходити новий двоштижневий часопис „Вістник Ветеринарної Медицини“.

Своїм завданням цей часопис має—освітлення ріжноріжних питань наукової, практичної та побутової ветеринарії. Наукові твори, досліди, компіляції, переклади, цікаві випадки з практики, а також примітки з корпоративної хроніки знайдуть собі місце на сторінках вище-зазначеного часопису.

Дуже бажано, щоб т.т. ветеринарії лікарі прийняли саму широкую участь в цьому ділі.

● Українське видавничче т-во в Катеринославі друкує „*Стародавню історію східних народів*“ Лесі Українки. Книжка буде обсягом 16 аркушів і вийде з друку в травні цього року.

● У Херсоні заснувалось кооперативне товариство „Українська Книгарня“, яке ставить собі метою видання українських брошур і книжок. В близькому часі Т-во має випустити з друку „*Кобзарь*“ Шевченка з примітками Доманицького. Окрім того т-во готує до друку *українське євангеліє і український декламатор*.

● Полтавське правничче товариство виготовило нове видання словника для правників та діловодів. Для нового видання майже вдвоє збільшено словесний матеріал.

● Те-ж товариство цими днями випускає цікаву книгу—„*Зразки судових актів*“.

● Видавництво Островського у Золотоноші друкує такі книжки того-ж автора: *Нірвана*, п'єса на 5 дій і 6 одмін; *Петрик*, історична повість; *Книга смуту й жалоби*, опов. (1914—1915 р.р.).

● Учительське видавництво „Взаємна поміч“ у Львові друкує 2-гу збірку поезій Марійки Підгірянки.

● Культурна Рада у Раштаті в близькому часі випускає з друку *Букварь* А. Крушельницького з кольоровими малюнками.

● Комисаріат У. С. С. у Володимирі-Волинському ухвалив прийняти до друку *Український Букварь* вчителя Б. З.

● Товариство „Просвіта“—у Львові друкує історичну повість Осипа Назарука—*Ярослав Осмомисл*, що її наділено Михайловою премією.

● У Львові накладом Опіша друкується *українсько-німецький розмовник*.

● В таборі полонених у Раштаті друкується *„Граматика української мови“* В. Сімовича.

● В таборі У. С. С. у Ружниках готується до друку *„Антологія стрілецької творчості“* (поезія, нариси, оповідання, спомини, музика, малювання).

Літературне життя.

(Звістки та чутки).

◁▷ Бібліотечно-архівний відділ, поновлюючи свою діяльність після вимушеної тимчасової перерви, знову звертається до українських видавництв і друкарень з закликом надсилати для бібліотечно-архівного відділу (Бібіковський бульвар № 14, м-во освіти, бібл.-арх. відділ) всі нові видання: як книжки так і дрібніші друки, для українських бібліотек. Відділ реєструє всі українські видання, складає їм бібліографічний показник і на окремі книжки складає рецензії поки що для часописів, а потім для проєктованого спеціального бібліографічного літопису.

◁▷ В близькому часі має вийти книжка *„Відроджена Україна“*, яка має на меті означити всі найголовніші риси відродження України.

В головній частині видання буде дано нариси, маючі історію відродження України, її сучасне правове, міжнародне і економічне становище та її духовну творчість.

Далі будуть зазначені головні моменти історичних подій відродження в законодавчих актах, документах та ілюстраціях.

Остання частина видання буде уявляти з себе галерею діячів відродження України.

Видання буде уявляти з себе том великого формату, виконано його буде в строго національному стилі, багато ілюстровано.

◁▷ Український часопис німецькою мовою. Під назвою *„Ukrainische Korrespondenz“* виходить щотижня в Відні часопис для освідомлення чужинців про українські справи. Редактор посол Володимир Сингалевич. Адреса: Wien, XVIII Karl Ludwigstrasse 3/15.

◁▷ Письменниця *Любовь Яновська* закінчує великий роман з епохи 1905 року. Роман буде йти під назвою *„Дідова онука“*.

◁▷ Закінчує вона так само комедію на 3 дії під назв. *„Серед овець“* з інтелігентського життя.

◁▷ Письменник *К. В. Лоський* закінчує історію Рима (шкільний підручник), який має видати вид. *„Сіач“*.

Листування редакції.

= М. Даценкові. Порадіва. З вашого листа не можна зрозуміти, що ви маєте на думці. Напишіть докладніше.

= Бар. Под. Свящ. І. Коваленку. На всякий смак не втрачайте.

= Тальне. Ставницькому. Редакція ще раз зазначає, що ніяких сторонніх доручень п. п. передплатників вона не може виконувати.

На підставі закона 20 березня 1911 року передруки з „Книгаря“, без означення джерела, заборонено.

Видавець—Т-во „Час“.

Редактор—В. Старий.

Зміст літературних журналів.

„Літерат. Наук. Вістник“ — місячник, кн. 1. Київ. 1918.

Зміст: Леся Українка. Прокляття Рахилі; Орест Левицький. З розстриги сотник; Гр. Чупринка. І. Свіжки. II. В юрбі; II. Стебницький. Немезида; Олена Журлива. Поезія; Н. Романович-Ткаченко. Стефан з Синевіцька Вижнього; Д. Нісочинець. Смутному хлопцеві; Микола Сумцов. Сковорода і Ери; Я. Мамонтов. Приємерк в липовій алеї; Олександр Катренко. Неповний ценз; О. Олесь. Поезія; Мих. Могиланський. Смерть; В. Лашенко. Романтичність; Гр. Григоренко. Черниця; Іл. Свенціцький. Лесь Мартович; Дмитро Загул. Поезія; М. Івченко. Зелене вікно; Клим Поліщук. Поезія; М. Тишкевич. Де-які причинки до української іконографії; Петро Тінянко. Поезія; Юр. Тищенко. На кордоні; Г. Гіряченко. Туман; А. Постолювський. Поезія; М. Грушевський. В огні й бурі; Бібліографія; Оголошення.

„Шлях“. Місячник, кн. 2. 1918 р. Київ.

Зміст: Микола Філянський. Далекому; М. Рильський. Висока Келія; Октав Мірбо. Злодій. П'єса на 1 дію. Переклад Миколи Вороного; Х. Майстренко. „Цвіту зів'ялому, листу опалому“; Проф. Ол. Грушевський. Пантелеймон Куліш; Павло Москаленко. Портрет П. Куліша. Артистичний малюнок; Леонид К. В справі герба України; Сава Крилач. Право на життя; А. Арендаренко. Наші наукові справи; Проф. О. Грушевський. Український Народний Університет; Бібліографія; Українські часописи.

Нові видання, надіслані до редакції „Книгаря“.

497 Антонович, В.—Хмельниччина в повісті г. Свєкевича. Вид. С. В. У. Відень. 1917 р. Ст. 30. Ц. 40 сот.

Б. 3.—Життя українського народу. Відень, 1917 р. Ст. 23. Ц. 40 сот.

Бєбєль та Пєрнерстерфєр.—Національна та інтернаціональна ідея. Пер. з німецької мови Б. Грінченка. Вид. друге. 1917 р. Київ. Ст. 55. Ц. 65 коп.

500 Богданович, М.—Білоруське відродження. Вид. С. В. У. Відень, 1916 р. Ст. 30. Ціни не зазначено.

Борхардт, Юліян.—Введення в національну економію. Пер. з нім. К. Нємова. Поп.-наук. бібл. „Праці“. 1917 р. Ст. 24. Ц. 10 коп.

Ванькевич, К.—Священна історія Старого Завіту. Проскурів, 1918 р. Ст. 40. Ц. 1 карб.

Васильченко, С.—Мужицька арихметика. Вид. т-во „Криниця“ у Києві. 1918 р. Ст. 31. Ц. 30 к.

Його-ж.—Чарівна коза (Осетинська баска). Вид. „Криниця“ у Києві. 1918 р. Ст. 31, ц. 30 к.

505 Відомости про Російську Україну.—Вид. Союзу Визв. Укр. 1915 р. Ст. 23. Ціни не зазначено.

Вовчок, М.—Народні оповідання. Том 1. Вид. н'яте. Львів. 1918 р. Ст. 260. Ціни не зазначено.

Гетьманець, Гр.—До страшних днів у Києві. Київ—Львів. 1918 р. Ст. 32, ц. 50 к.

Гилька, І.—Війна і завдання українського робітництва. 1915 р. Ст. 15, ц. 4 к.

Гонжук, Ф. С.—Боротьба кооперації з капитализмом. Проскурів. 1918 р. Ст. 16. Ціни не зазначено.

510 Гнатюк, Вол.—Національне відродження австро-угорських українців (1772—1880 р.р.) Вид. С. В. У. Відень. 1916 р. Ст. 66. Ц. 80 сот.

Грушевський, Мих.—Всєвітня історія в короткім огляді. Ч. 4. 1918 р. Ст. 167. Ц. 2 р. 80 к.

Його ж.—Якої автономії і федерації хоче Україна. Відень, 1917 р. Вид. С. В. У. Ст. 22. Ц. 40 сот.

Гуммерус, Г.—Самостійна Фінляндія. Вид. „Серп і Молот“. № 5. Київ, 1918 р. Ст. 22. Ц. 40 к.

Демущий, П.—Три українські пісні для народніх хорів. Вид. Череподського у Києві. 1918 р. Ц. 40 к.

515 Донцов, Д.—Енгельс, Маркс і Лясаць про неісторичні нації. Вид. „Серп і Молот“. № 6. 1918 р. Київ, Ст. 59. Ц. 70 к.

Дорошенко, Вол.—Українство в Росії Новіши часл. Вид. С. В. У. Відень, 1917 р. Ст. 114. Ц. 1 карб. 20 сот.

Драганець-Брояковський, П.—Під шелест листв. Вид. друге. Київ. 1917 р. Ст. 39. Ц. 1 р. 25 коп.

Д. Г.—Ірландська республіка. Вид. „Серп і Молот“. 1917 р. Київ. Ст. 16. Ц. 40 к.

Єфремов, С.—Під обухом (Большевики в Києві). Вид. „Вік“. Київ, 1918 р. Ст. 64. Ц. 80 к.

520 Жовнярські пісні Осипа Юрія Федьковича. Відень, 1915 р. Ст. 15. Ціни не зазначено.

З історії української літератури. Вид. С. В. У. Відень, 1915 р. Ст. 13. Ціни не зазначено.

Замлинський, Р.—Іван Франко як публіцист. Київ, Вид. „Серп і Молот“. № 3, 1918 р. Ст. 40. Ц. 60 к.

Захалавна книжечка. Вид. полон. Укр. у Вєцлярі, 1916 р. Ст. 62. Ц. 20 фєн.

Збірка „вільного слова“. Бібліотека полонених у Зальцведєлі. 1917 р. Ст. 31. Ц. 40 фєн.

525 Кавтський, К.—Патріотизм, війна і соціал-демократія. Переклад з німецького. Вид. „Серп і Молот“. Київ, 1918 р. Ст. 30. Ц. 50 коп.

Календарик для Січовик Стрільців і жовнірів - Українців. 1918 р. Вид. „Укр. Жін. Коміт. помочи для ранених“ у Відні. Ст. 160. Ціни не зазначено.

Карафіят, Як.—Про те, як один хлопець оповідав казку таї не скінчив її. Перекл. з чєшськ. мови О. Кривинюк. Вид. „Слово“. 1918 р. Ст. 6. Ц. 10 к.

Кашченко, А.—Дрібні оповідання. Вид. друге. Вид. во „Сіач“ у Черкасах, 1917 р. № 22. Ст. 87. Ц. 1 р. 10 коп.

Кириленко, Ор.—Українці в Америці. Вид. С. В. У. Відень, 1916 р. Ст. 40. Ц. 50 сок.

530 Кіплінг, Р.—Той кіт, що ходив, де хотів. Слонєння. (Казки). Пер. О. Кривинюк. Вид. „Слово“. Ст. 32. Ц. 50 к.

Cleinow, G.—Das problem der Ukraina. Відень, 1915 р. Вид. С. В. У. Ст. 24. Ціни не зазначено.

Книга назок віршом. Написав Б. Грінченко. Бібліотека „Молодість“. Ки. ІХ. Київ, 1917 р. Ст. 168. Ц. 1 карб. 80 к.

Кобець, О.—З великих днів. Відень, 1917 р. Ст. 22. Ціни не зазначено.

Кобзарик. (Мальов. казочка). Ст. 11. Ц. 10 коп.

535 Коротка українська правопись. Вид. „Рідного Слова“. Біла на Підляшю, 1917 р. Ст. 16. Ц. 7¹/₂ к.

Кордуба, М.—Північно-західна Україна. Вид. С. В. У. Відень, 1917 р. Ст. 92. Ц. 2 корони.

Краснов.—Що тепер діється в Росії? Вид. С. В. У. Відень, 1916 р. Ст. 16. Ц. 10 сот.

Крипякевич, Ів.—Українське військо (корт. історичний нарис). Вид. С. В. У. Відень, 1916 р. Ст. 22. Ц. 40 сот.

Кульчицький, Л.—Федералізм і соціалістична політика. Вид. „Серп і Молот“. Київ, 1917 р. Ст. 32. Ц. 50 к.

540 Курило, О.—Початкова граматики української мови. Ч. II. Вид. „Кривиця“ у Києві. 1918 р. Ст. 42. Ц. 70 к.

Левицький, Мод.—Безпартійний. Жарт на 1 дію. Вид. друге. Вид-во „Сіяч“ у Черкасах, № 24. Ст. 21. Ц. 40 к.

Його-ж.—Яшкь, нарвчїе или говорь? Вид. „Сіяч“ у Черкасах, № 35. 1918 р. Ст. 32. ц. 40 коп.

Левицький, Єв.—Листи з німеччини. Відень, 1916 р. Вид. С. В. У. Ст. 49. Ц. 80 сот.

Левицький, Ор.—Несподіваний шлюб (бувальщина). Літер. наук. бібліотека, ч. 161. Львів. 1917 р. Ст. 54. Ц. 60 к.

545 Левицький, Е.—Листи з німеччини. Вид. С. В. У. Відень, 1916 р. Ст. 50. Ц. 80 сот.

Лозинський, М.—Галичина в життю України. Вид. С. В. У. Відень, 1916 р. Ст. 60. Ц. 60 сот.

Його-ж.—Михайло Павлик—його життя і діяльність. Вид. С. В. У. Відень, 1917 р. Ст. 23. Ц. 40 сот.

Його-ж.—Іван Франко (з портретом). Відень, 1917 р. Вид. С. В. У. Ст. 52. Ц. 1 корона.

Мамин—Сібіряк.—Упертий цап. Вид. „Кривиця“. Київ, 1917 р. Ст. 24. Ц. 60 к.

550 Його-ж.—Казка про ворону та маленького канарика. Вид. Т-во „Кривиця“. Київ, 1918 р. Ст. 15. Ц. 20 к.

Мурський, В.—Коротка граматики української мови для шкіл та самонавчання. Етимологія—Синтаксис. Одеса, 1918 р. Ст. 93 IX. Ц. 2 р. 50 к.

Назарчук, О.—Слідами українських січових стрільців. Вид. С. В. У. Львів, 1916 р. Ст. 154. Ціни не зазначено.

Народні мелодії.—З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка. Ч. II. Київ, 1918 р. Ц. 3 кар. 50 к.

Наша пісня.—Вид. С. В. У. Вецляр, 1916 р. Ст. 33. Ціни не зазначено.

555 Нечуй-Левицький, Ів.—Микола Джеря. Повість. Вид. третє. Вид-во „Сіяч“ у Черкасах № 21. 1917 р. Ст. 162. Ц. 2 кар. 20 к.

Його-ж.—Біда бабі Палажці Солов'їсі. Оповідання. Вид. друге. Вид-во „Сіяч“ у Черкасах. № 26. 1918 р. Ст. 51. Ц. 65 коп.

Його-ж.—Біда бабі Парасці Гришисі. Оповідання. Вид. друге. Вид-во „Сіяч“ у Черкасах, 1917 р. № 25. Ст. 32. Ц. 45 к.

Його-ж.—Унія і Петро Могила Київський митрополіт. Вид. друге. Вид-во „Сіяч“ у Черкасах. № 33. 1918 р. Ст. 46. Ц. 60 к.

Огієнко, Ів., доц.—Українська мова. (Бібліографічний покажчик літератури до вивчення української мови). Вид. Череповського. Київ, 1918 р. Ст. 88. Ц. 1 р. 50 к.

560 Його-ж.—Українська граматики, ч. II. Вид. Є. Череповського. Київ, 1918 р. Ст. 128. Ц. 1 р. 80 к.

Островський, О.—Гетьман Іван Мазепа. Драма на 5 дій. Вид. „Вільна думка“ у Золотоноші № 4. 1918 р. Ст. 107. Ц. 1 р. 50 коп.

Його-ж.—Стрільці. Драма на 4 дії. Вид. „Вільна думка“ у Золотоноші. № 3. 1918 р. Ст. 72. Ц. 1 карб.

Його-ж.—Берестечко. Історич. оповід. Вид. „Вернигора“ Літер.-історич. секція, ч. 7. Київ, 1918 р.

Памяти Івана Франка.—(опис життя, діяльності й похорону). Зл. М. Возняк. Вид. С. В. У. Відень, 1916 р. Ст. 94. Ціни не зазначено.

565 Перший з'їзд представників українських організацій на Сибіру. 30 липня—6 серпня 1917 р. Омськ, 1917 р. Вид. Голови. Укр. Рада на Сибіру. Ст. 62. Ціни не зазначено.

Полуботок, А.—„З минулого“. Вецляр, 1916 року. Ст. 24. Ціни не зазначено.

Його-ж.—Дідова казна. Вецляр, 1916 р. Ст. 15. Ціни не зазначено.

Порш, М.—Україна в державному бюджеті Росії. Вид. „Каменяр“. Катеринослав, 1918 р. Ст. 27. Ц. 50 коп.

Pulnj, I.—Україна. Вид. С. В. У. Відень, 1915 р. Ст. 42. Ц. 80 сот.

570 Ramón Sañal.—Формули редуційного методу імпрегнації нервової тканини азотно-кислим сріблом. Переклад з еспанськ. мови О. Черняхівського. Вид. Укр. Наук. Тов. у Києві, 1918 р. Ст. 27. Ц. 2 карб. 50 коп.

Русь—Україна, а Московщина Россія. Іст.-пол. розвідка Л. Цегельського. Друге вид. Царгород. 1916 р. Вид. С. В. У. Ст. 123. Ц. 80 сот.

Савченко, Я.—Поезії. Книжка перша. Житомир. 1918 р. Ст. 104. Ц. 3 руб.

Свєнціцький, Іл., доц.—Основи науки про мову українську. Вид. т-ва „Час.“ 1917 р. Київ. Ст. 70. Ц. 1 р. 60 коп.

Світогляд Івана Франка. Нап. Р. Заглинський. Львів. 1916. Ст. 31. Ц. 20. сот.

575 Синявський, О.—Описання хліборобських товариств. Вид. Ген. Секр. зем. спр. Київ. 1917 р. Ст. 32. Ціни не зазначено.

Його ж.—Хліборобські товариства (спілки). Вид. Ген. Секр. Зем. спр. Київ. 1917 р. Ст. 31. Ц. 35 к.

Скасків, Г.—Юда наших днів. Олександрівськ, 1918 р. Вид. Олександр. „Сел. Спілки“. Ст. 32. Ціна 35 коп.

Його ж.—Гайдамаки. (Істор. опов. з мивувших і сучасних днів). Вид. Олександр. Сел. Спілки. Ст. 40. Ціни не зазначено.

Степовий, В.—Запорожський зімовник (історичні відомости). Вид. друге. Вид-во „Сіяч“ у Черкасах. 1918 р. Ст. 24. Ц. 35 к.

580 Стефаник, В.—Дорога (новелі). Друге видання. Львів, 1917 р. Ст. 100. Ц. 2 р. 50 к.

Струмок, М.—На війні та в неволі. Поезії. Зальцведель. 1917 р. Бібліот. полонених. Ст. 29. Ц. 30 фен.

Сумцов, М.—Українські співці й байкарі. Вид. „Сіяч“ у Черкасах. 1918 р. № 23. Ст. 42. Ц. 65 к.

Його ж.—Слобідсько-українські історичні пісні. Вид. „Сіяч“ у Черкасах. 1918 р. Ст. 21. Ц. 35 к.

Тарасови Шевченкови в 102 роковини його уродин. Полон. укр. Вецлярського табору. 1916 р. Ст. 48. Ціни не зазначено.

585 Теняно, П.—До раю злotosяйного (поезії). Черкаси. 1917 р. Ст. 158. Ц. 2 р.

Томашівський, С.—Церковний бік української справи. Вид. Союзу Визвол. України. Відень, 1916 р. Ст. 20. Ц. 30 сот.

Троцький, М.—Литовці. Вид. С. В. У. Відень, 1917 р. Ст. 19. Ц. 40 сот.

Його ж.—Як прийшло в Росії до революції. Вид. С. В. У. Відень. 1917 р. Ст. 35. Ц. 60 сот.

Його ж.—Die ukrainische national-politische Bewegung. Відень. 1917 р. Вид. С. В. У. Ст. 32. Ц. 50 сот.

590 Франко, Ів.—Три міхи хитрощів (казка з ілюстр. п. Лапина). Вид. Т-во „Вернигора“ № 3. Липовець на Київщині. 1918 р. Ст. 8. Ц. 25 коп.

Його ж.—Земле моя! Відень, 1917 р. Ст. 15. Ціни не зазначено.

Його ж.—Моисей. Перевод П. Дятлова, просмотрѣнный авторомъ. Вѣна, 1917 г. Ст. 88. Ц. 1 крон.

Його ж.—Коваль Бассім. (Арабська казка). Вид. друге. Вид-во „Слово“ у Камеринославі. 1918 р. Ст. 130. Ц. 2 р. 50 к.

Його ж.—Похорон. Вид. „Сіяч“ у Черкасах, 1918 р. Ст. 49. Ц. 60 к.

595 Його ж.—Поеми. Вид. „Сіяч“ у Черкасах, 1917 р. Ст. 141. Ц. 1 карб. 75 к.

Хліборобські спілки.—(Що робити з лемлею). Нап. Мартос і О. Синявський. Вид. Ген. Секр. Зем. спр. Київ, 1918 р. Ст. 34. Ц. 35 к.

Холмщина.— Вид. Союзу Визвол. України. Львів, 1915 р. Ст. 32. Ц. 30 сот.

Цехелски, Л.—Не освободителка, а потисеница на народитѣ. (Какъ Русия „освобождана“ Украина). С. О. У. Софія, 1914 р. Ст. 44. Ц. 20 сот.

Червона хусточка. (Мальована казочка) № 11. Ст. 15. Ц. 10 коп. Київ. 1918 р.

600 Читанка. (Мальов. казочка) № 10. Ст. 15. Ц. 10 коп.

Ч. І.—Голос пробудженого Українця Зальцведель, 1916 р. Ст. 15. Ц. 8 фен.

Чайковський, Ан.—Петро Конашевич Сагайдачний (історичний нарис). Вид. С. В. У. Відень, 1917 р. Ст. 21. Ц. 40 сот.

Чеські оповідання для дітей.—Перекл. О. і М. Кривинюків. Вид. „Слово“. Катеринослав, 1918 р. Ст. 28. Ц. 50 к.

Чопівський, І.—Цукрова промисловість на Україні. Вид. „Праця“ у Києві, 1918 р. Ст. 36. Ц. 70 к.

605 Шевченко, Т.—Кобзар (вибір поезій). Вип. перший. Вид. „Союзу Визволення України“. Відень, 1915 р. Ст. 160. Ціни не зазначено.

Його ж.—Кобзар (вибір поезій). Випуск другий. Вид. С. В. У. Львів, 1914 р. Ст. 232. Ц. 1 корона.

Його ж.—Гайдамаки. Вид. т-ва „Криниця“. Київ. 1918 р. Ст. 92. Ц. 1 р.

Його ж.—Катерина. Вид. Є. Череповського, 1918 р. Шевченк. бібліот. № 1. Ст. 32. Ц. 30 к.

Шишманов, Ів.—Роля України в Болгарськiм відродженню. Вид. С. В. У. Відень, 1916 р. Ст. 14. Ц. 20 сот.

610 Шульгина-Іщук, Н.—Задачник до систематичного курсу аритметики. Ч. І. Вид. Т-ва Шкільної Освіти. Київ, 1917 р. Ст. 88. Ц. 1 р. 50 к.

Тов-во „ЧАС“ у Києві.

Вийшли з друку перші книжки дитячої серії розмальованих казок

„Прибадашки“ та „Дзелень-Бом“

Малюнки художника О. Судомори.

Продається у всіх українських книгарнях.

Ц. 2 р. 50 к. за книжку.

Скл. вид. Гуртова Книжна Комора Т-ва „ЧАС“
Київ, Володимирська, 42.

Товариство „ЧАС“ у Києві.

Незабаром випускає з друку книгу

Проф. Є. СПЕКТОРСЬКОГО

ОСНОВИ ПРАВА ДЕРЖАВНОГО

перекл. О. Вечерницького.

Скл. вид. Гуртова Книжна Комора Т-ва „ЧАС“
Київ, Володимирська, 42.

ТОВАРИСТВО „ЧАС“ У КИЇВІ.

Випустило з друку книгу

С. КОБЦЯ

В ТАРАСОВУ НІЧ

(драматичні картини визволення України).

Ціна 35 коп.

Скл. вид. Гуртова Книжна Комора Т-ва „ЧАС“
Київ, Володимирська, 42.

Товариство „ЧАС“ у Києві
випустило з друку поезії Д. Загула

„З ЗЕЛЕНИХ ГІР“

Ціна 1 руб. 60 коп.

Головний Склад Крамна Комора Т-ва „ЧАС“
Київ, Володимирська, 42.

Вийшла з друку всім і кожному потрібна книга
доц. Свенціцького

ОСНОВИ НАУКИ про МОВУ УКРАЇНСЬКУ

Ціна 1 р. 60 к.

Головн. скл. вид.—Крамна Комора Т-ва „ЧАС“
Київ, Володимирська, 42.

Продовжується передплата на 1918 рік
на ілюстрований кооперативний тижневик—ви-
дання Київського Союзу Уст. дріб. кредиту.

КОМАШНЯ („МУРАВЕЙНИК“)

тижневик, видається на українській мові.

Ціна на рік 12 карб.

Адреса: Київ, Інститутська 3, С. У. Д. К.

НОВА КНИГА ВИДАВНИЦТВА „СМІХ“

НА ДОЗВІЛЛІ

Веселі оповідання Брет-Гарта, Марка
Твена, Джерома-К. Джерома, А. Авер-
ченка, Рода-Рода, О. Димова, Коклена
та інших.

Стор. 128. Ціна 1 карб.

Склад видання—Книжна Комора „Час“. Київ,
Володимирська, 42.

Другий рік видання.

Приймається передплата на 1918 рік
на журнал

„ТРИ ДЯХ“

орган незалежної думки
місячник літератури, мистецтва та гро-
мадського життя.

Беруть участь кращі українські пись-
менники.

Передплата—в конторі редакції: Київ,
Марііно-Благовіщенська, 123, п. 20. Вар-
тість: річно—20 карб., $\frac{1}{2}$ р.—10 карб., $\frac{1}{4}$ р.
5 карб.

Редактор-видавець

Хведір Коломийченко.

Т-во „ЧАС“ у Києві випустило з друку

В. ГОГОЛЯ

ТАРАС БУЛЬБА

в перекл. М. Садовського.

Ціна 2 руб.

Скл. вид. Гуртова Книжна Комора Т-ва „ЧАС“
Київ, Володимирська, 42.

Товариство „ЧАС“ у Києві випустило з друку

Граматика проф. Є. Тимченка.

Ціна 2 руб. 25 коп.

Скл. вид. Гуртова Книжна Комора Т-ва „ЧАС“
Київ, Володимирська, 42.

Приймається передплата на 1918 рік на щоденну

РОБІТНИЧУ ГАЗЕТУ

Центральний орган Укр. Соц. Дем. Робіт. Партії.

Умови передплати:—на 1 міс.—5 карбованців.

Адреса редакції і контори: Київ, Михайлівський
пр. 35, кв. 1. Телеф. 65—10.

Приймається передплата на 1918 рік на тижневу
літературно-громадську і кооперативну газету

„СОЮЗ“

Видання Уманського Кооперативного Союзу.

Передплата до кінця року (з березня)—10 руб.,
на 3 міс.—3 р. на 1 міс.—1 р.

Адреса контори і редакції: Умань, Київськ. губ.
Садова, 1. Пом. Уман. Коопер. Союзу.

Передплачуйте журнал—тижневик

„НАРОДНЯ СПРАВА“.

Народня справа буде обслуговувати широкі вер-
стви українського народу, буде дбати про інтереси
українського селянства та робітництва, усім зро-
зумілою рідною мовою буде освітлювати питання
політичного та громадського характеру, міститиме
статті і даватиме багато чисто практичних порад
по сільському господарству та кооперації.

Адреса редакції: Київ, Володимирська вул. 33.

Передплата оголошується поки що тільки на 4 міс.

Умови передплати: На 4 місяці 4 кар.

Передплачуйте селянський журнал Народня Справа.

Товариство „ЧАС“ у Київі
ПРОДОВЖУЄ НА 1918 РІК ВИДАННЯ
й приймає передплату

НА МІСЯШНИЙ КРИТИКО-БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ЧАСОПИС

Книгарь

літопис українського письменства,
(РІК ВИДАННЯ ДРУГИЙ)

Часопис „Книгарь“ подає повні відомости про діяльність всіх українських видавництв; оповіщає про всі наміри й плани кожного видавництва; про всі книжки, що вийшли або мають вийти.

„Книгарь“ при участі відомих українських письменників і знавців з різних спеціальностей дає оцінку кожного видання; оповідає про його зміст, зазначає його якості й хиби.

Ціна часопису „Книгарь“ з пересилкою на рік—15 карб.; з першого квітня до кінця року 12 карб. Перші чотири книжки „Книгаря“ за 1917 р. досилаються новим передплатникам за додаткову платню в 3 рублі. Оповідки видавництв по 50 к. за рядок.

Гроші на передплату надсилати по адресі: Київ. Володимирська 42, „ЧАС“, редакція „Книгаря“.

Видавець—Т-во „Час“.

Редактор—В. Старий.

Браславська Повітова Народня Управа
на Поділля

заснувала в м. Браславі **КНИГАРНЮ**, де продаються книжки різного змісту і різних галузів наук, газети, портрети видатних українських діячів і письменників, листовні картки і ноти. В найближчій часі одчиняються відділи книгарні і по більших містечках Браславщини.

Приймається передплата на 1918 рік на
„Вістник Ради Народніх Міністрів
Української Народньої Республіки“

який виходить 3 рази на тиждень.
Передплата приймається тільки на 3 місяці і
коштує: на 1 місяць—3 карб., на 2 міс.—6 карб.,
на 3 міс.—9 карб.

Видавництво „Сміх“ випустило книжку четверту.

ДЛЯ ДОРОСЛИХ КАЗКИ І ЛЕГЕНДИ

(О: Уальд, Ч. Вуд, В. Дорошевич, С. Руданський,
А. Купрін, В. Етгелъ; народні - українські,
індійські, перські, хинські і т. ин.)

Упорядкував В. Стрий.

Ціна 1 руб. Ст. 128.

Скл. вид. Гуртова Книжна Комора Т-ва „ЧАС“.
Київ. Володимирська, 42.

Приймається передплата на щоденну політично-
громадську часопис

ВІЛЬНЕ ЖИТТЯ

Умови передплати: на 1 м. 5 карб., на 2 м.—
10 карб., на 3 м.—15 карб.

Адреса редакції і контори: Одеса, Ніжинська вул. 65

Редагує колегія.